

ZVEZEK · 8
LETO VII ·

AVGUST
· MCMX ·

N · A · Š · I · : · Z · A · P · I · S · K · I

SOCIALNA REVIJA · UREDNIK DR. ANTON
DERMOTA · · ODGOVORNI UREDNIK IN
IZDAJATELJ ANTON KRISTAN · LJUBLJANA

VSEBINA:

ŽIVKO TOPALVIČ · USTAVA IN VOLITVE V BOSNI IN HERCEGOVINI
DR. IVAN PRIJATELJ · OB ILIRIZMU · · · DR. SLANC · NEKAJ O ŠOLAH
DR. DERMOTA · MASARYK IN SLOVENC · · · PREGLED · · LITERARNI
POLEMIKA

· MCMX ·

LASTNIK KONZORCIJ „NAŠIH ZAPISKOV“ · UREDNIŠTVO V
GORICI · VIA PAOLO DIACONO 14 · UPRAVA V LJUBLJANI
SELENBURGOVA ULICA 6^{1/2} · · · TISK TISKARNE · IV. PR.
LAMPRET V KRANJU · POSAMEZNE ŠTEVILKE : 40 VIN.

Prihodnja številka izide dne
1. oktobra 1910 kot dvojna.

Naši Zapiski izhajajo vsakega
1. v mesecu ::

Paročnina znaša za Avstro-Ogrsko za celo leto
4 K 80 v s poštino vred, za pol in četr leta so-
razmerno manj; za Nemčijo 5 K 60 v, za ostale
države 6 K 20 v. :: Posamezne številke 40 v.

Rokopisi naj se pošiljajo na adresu Dr. ANTON DERMOTA
v Gorici. :: Paročnina pa na naslov: NAŠI ZAPISKI,
:: Ljubljana, Šelenburgova ulica 6/II. ::

Najnižje cene. Največji izbor
Skrben izdelovalec
Precbleke Popravila
L. MIKUSA
tovarna dežnikov
Ljubljana, Mestni trg 5.

**Pod spovednim
pečatom.**

Spisal R. Kirchsteiger,
preložil Eribin Kristan.
Cena I. dela 2 K 80 vin.,
II. dela 2 K. Ta lepa in
nadose zanimivo pisana
knjiga je prav pripravna
za darilo ob primernih
priložnostih. Dobiva se o
vseh knjigarnah in o

Del. tisk. druž. v Ljubljani

GRIČAR & MEJAČ

Ljubljana, Prešernova ulica 9

priporoča svojo bogato zalogo

izgotovljenih oblek

za gospode in dečke ter mlčne novosti v konfekciji za dame in
dehlice. — Ceniki zastoj in franko.

ŽIVKO TOPALVIČ:

Ustava in volitve v Bosni in Hercegovini.

Edavno so bile končane prve volitve v Bosni in Hercegovini. Tako je pod kulturno avstrijsko upravo, za vsemi drugimi narodi in narodiči na evropskem kontinentu, tudi narod v Bosni in Hercegovini stopil na politično pozorišče. Ta politični nastop je zgodovinski dogodek, toda na usodo svoje dežele, na način dela in upravljanja v nji, na njeno državno politiko narod v Bosni in Hercegovini ne more uplivati, ako bi se posluževal današnjih svojih političnih pravic.

Volitve so oživotvorenje novega deželnega štatuta, zadnje in najgorje ustave na evropskem kontinentu. Kakor ima avstro-ogrska industrija za Balkan posebno blago — Orientware — katera se na domačih trgih več ne razpeča, tako je Avstrija dobavila Bosni i upravni sistem, kateri se je preživel že v matici državi. Ko je kruti, samovoljni, birokratski sistem v Avstriji padel, in ko je za prve politične svobode vladal kurialni parlament, v kojem so neomejeno zavladali agrarci, takrat je v Bosni, kjer se je vladalo po Meternihovem sistemu, zacarjevala birokratska samovolja. In ko se je pod plameni ruske revolucije v silni borbi avstrijskega proletariata zrušil kurialni volilni sistem in je zavladal parlament splošne volilne pravice — takrat so se kurije, za blagoslavljanja papeža, metropolita, muftija in rabina, preselile v Bosno kot carski dar „najmlajšemu narodu avstrijskemu“.

Bosenska ustava je izraz sedanjega politično-ekonomskega položaja Bosne in Hercegovine in obiležje bodoče avstro-ogrske kapitalistične politike v teh deželah. Ona ni vstvarjena, da zadovolji narod, ki je brezpraven, da mu poda jamstvo za napredek in razvitek, ampak da nacionalno borbo paralizira in da osigura tujo kapitalistično premoč v osvojeni koloniji. Sedanja ustava je protinarodna ustava.

Ipak, bosensko-hercegovinski narod je dobil samoupravo. Ima svojo samostojno vlado, svoj zakonodajni sabor, svoje avtonomno zakonodajstvo, svoj državni proračun, ki ga odobrava sabor, svojo neodvisno notranjo upravo. Bosna vlada samosebe in z monarhijo stoji samo v personalni uniji, z njo jo veže cesarjeva oseba in ji garantira visoko in močno zaščito, da se razvija v miru in blagostanju.

Vse to pa so le ustavne forme. Če pogledamo v njihovo stvarno vsebino, vidimo, da so te pravice ena sama velika prevara, in da je ustava v stvari samo ustavna karikatura. Bosna je samoupravna. „Najmlajši narod v Avstriji“ se bo brigal sam za svojo usodo. Toda njegov zakonodajni sabor se ne bo smel brigati in mešati v *vojaško, carinsko in železniško zakonodajstvo*. Bosna ima samostojen bidžé, ki ga odobrava sabor, toda — v njem ni vojaškega bidžéta. Za te „skupne stvari monarhije“ se bosta brigali vladi na Dunaju in v Pešti.

Nič ni bolj prikladnega, nego taka ustavna uredba, da je zagarantirana politična odvisnost in ekonomska kolonialna situacija Bosne in Hercegovine. Najvažnejši in največji del bidžéta ne stoji pod kontrolo in odobrenjem parlamenta. Za vojaštvo bo narod dajal svoje sinove in svoje novce. Z vojaštvom pa bodo upravljali gospodarji z Dunaja in Pešte. Z vojaštvom se vlada. Z njim se bo vladalo tudi nad narodom v Bosni in Hercegovini. *Stvarna moč* ni v rokah bosenskega parlamenta, ampak v rokah tujega osvojevalca. Ustava v Bosni torej ne pomenja koraka k svobodi. Ustava proklamira politično zaslužnjevanje Bosne in Hercegovine po gospodarjih z Dunaja in Pešte.

Gospodarski razvoj dežele je bistveno odvisen od njene carinske in železniške politike. Poleg množine surovin in produktivnih moči, ki so na razpolago, carinska in železniška politika določuje obseg in smer, vrsto deželnega gospodarstva, produkcije. Bosna je v carinski zvezi z Avstro-Ogrsko. Vzajemni promet se vrši brez carin. S tem je onemogočeno stvarjanje konkurenčne industrije. V Bosni se razvijajo poglavitno one oblike industrijske delavnosti, kojih nima Avstrija. To je zlasti industrija za pridobivanje in polovično predelavanje surovin — rudarska in gozdarska industrija. Tu se placirajo svote avstro-ogrskega kapitala. Cela dežela pa je en sam veliki dobavitelj surovin in konsument avstro-ogrske fabriške robe. Ona je v položaju sela napram mestu. Razven v političnem je Bosna tudi v ekonomskem su-

ženstvu. Z ustavno odredbo o carinski in železnični politiki se to suženjstvo sankcionira.

Po železnicah se razliva gospodarsko življenje. Kjer tečejo one, ondi gre tudi izvoz. Od višine voznih tarifov je odvisno, na kojem mestu bo produktom najpreje iskati konsumentov. Kapitalizem proizvaja za dobiček. Vsled tega išče konsumentov tam, kjer se mu najbolj rentira. Imajoč v rokah vse železnice, jih Avstro-Ogrska gradi tako, kot da po njih hoče vso bosensko proizvodnjo produktov napotiti na dunajski in peštanski trg. Ona daje ceneno obratno zvezo za te trge in z visokimi tarifi ovira notranji promet, razvoj trgovskih in ekonomskih vezi v deželi sami. Na ta način se onemogoča, da se v Bosni ustvari samostojen gospodarski organizem, sposoben, da živi sam od sebe. Bosna definitivno ostaja v položaju tuje kolonije, v koji se bo domača delavnost ugonabljala, prirodna dobra zapravljala, delavske moči pa bo mnogo, izborne in neskončno poceni.

Prvi cilj: proglašenje politične in ekonomske vladavine nad Bosno, je lahko dosežen, ker ne pomenja nič drugega, nego konštatacijo stanja, koje že obstoja. Toda poglavitni je drugi cilj ustave: da zlomi obstojajoči nacionalni odpor proti tuji vladi. Ta cilj je najjasneje označen s polno porabo temeljnega ustavnega načela Avstro-Ogrske: *Razdeli in vladaj!*

V Bosni in Hercegovini je naseljen en narod, samo razdeljen na tri vere. In tu se je lahko napravila prva razdelitev. Ustava ne dopušča, da se grupirajo po svojih socialnih razmerah v politične skupine ljudje vseh ver, da se v deželi formirajo razredne politične stranke, koje bi bile jako nevarne za avstro-ogrsko vladavino. Zatorej deli poslanske kandidate po religijah in vsaka religija predstavlja zase politično grupiranje. Posledice te razdelitve je pri teh volitvah najbolj občutila socialna demokracija kot edina organizirana politična stranka v Bosni. Pristaši iste stranke so bili razdeljeni na četvore in so posebej glasovali ne kot socialni demokratje, marveč kot pravoslavni, katoliki, mohamedani in mojzesovci.

Sedaj se v okvirju vsake religije vrši profesionalna in razredna delitev. Volilci vsake religije se delijo na tri kurije: posebej volijo mestni delavci, obrtniki in drobni producenti, posebej volijo drobni seljaki in kmetje (ki obdelujejo spahijska zemljišča) in posebej v prvi kuriji volijo spahije, mestni bogataši in uradniki.

Cilj te kurialne razdelitve je, da privilegira bogataše in spahije in da okrepi moč centralne oblasti. V sabor pride sedaj 20

uradnikov. Oni so gotovo vladni ljudje. Neznatnemu številu spahij in uradnikov se daje 18 poslancev, tako da ima, računano po sorazmerju števila, vsak spahija 150krat več pravice nego njegov kmet.

Prihajamo na bolešno točko Bosne — na agrarno vprašanje. Za 30 let okupacijske vlade Avstro-Ogrska ni hotela dopustiti rešitve tega vprašanja. Bosenski seljaki obdelujejo zemljišča ag in begov. Z dohodkov od teh zemljišč se najpreje odnesejo državni davki, potem vzamejo agi in begi, kolikor se jim poljubi, in masa seljaškega sveta formalno strada. Čimbolj zavladuje denarno gospodarstvo, tem gorji postaja položaj kmetov. Pojavlja se trgovec, koji na račun kmeta išče prilike za svoj dobiček, in nenasitnost ag in begov je vedno večja. Na poljedelstvu kot najvažnejši stroki bosenske produkcije visi parazitski razred, ki ga upropastuje. Zemlja se izčrpava in onesposablja, delo ostaja neracionalno, višek proizvodnje se ne uporablja za unapredovanje poljedelstva, ampak begi ga ugonablajo, kapital se ne zalaga v poljedelsko delo. Pod srednjeveško obliko lastnine proizvaja bosensko poljedelstvo produkte za kapitalistični trg. To popolno nesoglasje oblike lastnine in načina proizvodnje uničuje tudi poljedelstvo in poljedelsko prebivalstvo. Bilo bi odstranjeno z revolucijo. Kmetje bi se bili davno otresli begovskih parazitov, da jih ne štiti avstro-ogrška vojaška sila.

Socialna in ekonomska potreba Bosne je prišla v navskrižje s političnimi potrebami avstro-ogrške vlade. V strahu pred svojimi kmeti morajo biti age in begi najzvestejši psi tuje vlade. Pod turško upravo bi bili v bosensko-hercegovskem ustanku 1878. leta spahije uničeni. Rešila jih je avstro-ogrška okupacija, in spahije se za svoj obstanek ter za svoje nadaljnje življenje zahvaljujejo s slepo pokorščino. Kmetje, stiskani od svojih begov, pa ne vidijo drugega izhoda, nego da se za pomoč obračajo k tuji vladi v svoji zemlji. In tako nerešeno agrarno vprašanje upropašča bosensko gospodarstvo, onemogoča njegov kulturni in gospodarski napredek, truje njeno politično življenje — toda zasužurava popolno vlado avstro-ogrsko. Zaradi edine te dobre strani je ostalo agrarno vprašanje neprestano odprto. In nova ustava poskrbi, da bo tudi v novi ustavni eri tako. Ona daje kmetom in spahijam čisto enako število poslancev. Ako se katerakoli teh dveh skupin pridruži vladnim uradnikom, nastane večina v saboru, in odslej se ne bo več vladalo z Dunaja in

Pešte absolutistično nad narodom v Bosni in Hercegovini s samovoljo uradništva, marveč z večino v „narodnem zastopstvu“.

In vlada hoče osvobojo kmetov, toda s prostovoljnim odkupom od spahij. K temu jo navaja — kakor se pravi izrecno v cesarskem ukazu — potreba povzdige bosenskega poljedelstva, koje vsled industrijskega razvitka Avstrije in izpremembe oblike produkcije v svobodnih balkanskih državah postaja neobičajno važno vprašanje za monarhijo. Novce za odkup bodo dale avstrijske banke. Vse bosensko zemljišče bo tedaj prešlo v suženjsko zadolžništvo tujih kapitalistov in s tem bo politično in ekonomsko gospodstvo Avstro-Ogrske samo utrjeno.

Pri volitvah je bilo treba, da se narod opredeli po teh političnih, ekonomskih in socialnih odnošajih v svoji deželi. Tu se je pokazalo, da je resnična in zavedna nositeljica svobode samo socialna demokracija. Ona je zahtevala polno samoupravo, parlament z občno in enako volilno pravico, ki naj bi imel v svojih rokah vso zakonodavno moč in popolno kontrolo upravne oblasti. Osvoboja kmetov naj bo obvezna ekspropriacija spahiluk, ki bi se razdelili med kmete in ki bi jim država, ne da bi kmetje morali kaj povračati, garantirala neko rento.

Buržoazne stranke so se formirale kot nacionalne brez kakršnekoli politične in socialne razvrstitve. Za varanje mase je to najboljše. In one so popolnoma zmagale. Ta zmaga je razumljiva.

Katoliki, ki jih identificirajo s Hrvati, se smatrajo kot politični eksponent Avstro-Ogrske. Nad njimi neomejeno vladajo njihovi popi. Kakor so se razcepili popje, tako so storili i katoliki in razdvojeni prihajajo v sabor. Toda ker je med njimi večje število priseljenih delavcev, je socialna demokracija tako uspela, da je relativno največje število volilcev rešila otrovnega klerikalnega vpliva.

Muslimani so kulturno zaostali. Oni predstavljajo patriarhalno, že davno se preživelo dobo. Prizadevajoč si, da se vrnejo nazaj, so ogorčeni nasprotniki novotarij in mislijo, da jim vse nesreče prihajajo od brezbožnih kristjanov. A četudi so najljutejši nasprotniki avstro-ogrske vlade, ipak zaradi reakcionarnosti svojih teženj ne morejo biti nositelji svobode in napredka bosenskega naroda.

Pravoslavni tvorijo drobno seljaški in drobno obrtniški stan in prvo, mlado domačo buržoazijo. Drobna buržoazija, uničevana po konkurenci tujega kapitalizma, vidi v njem najhujšega so-

vražnika, in mlada kapitalistična buržoazija potrebuje svojo vlado za svobodni razvoj. Vsled tega se te vrste dajo najbolj ogrevati od nacionalne ideje in zato je razumljivo, da so pravoslavni najkompaktnije izšli na volitve. Ampak kmalu se pokaže, da bo nacionalno zaupanje ekonomski slabih v inteligencijo in kapitaliste, koji vodijo politični pokret pravoslavnikov, prevarano. Ako se jim avstro-ogrška vladavina posmeje, če jim ponudi koncesije, se bodo te vrste lahko z njo pomirile in se postavile v njeno službo.

Izdaja se je vseprezgodaj začela. Jedva so se pojavili prvi rezultati novega ustavnega življenja, potoval je stari cesar v Bosno, da venča svoj uspeh. Ko je on s prve pedi bosenske dežele pozdravil najmlajši avstrijski narod, mu je odgovorila „Srpska Riječ“, organ srbskih patriotov: „Dobro nam došel in živel vladar naš! . . . Pokazana ljubav in očetovska skrb odmeva v srcih vseh Srbov, in globoka — podaniška udanost se bo manifestirala v srčnem, sijajnem in navdušenem sprejemu mesta Sarajeva in vseh mest, kamor bo N. V. došlo, in dokazalo se bo, kako naš narod, globoko prožet z monarhičnim načelom, gleda v sivem Vladarju in Njegovem visokem obisku jamstvo srečnejše bodočnosti. Vzvišeni naš vladar, kojemu je ves čas Njegovega burnega in neprestanega dela v življenju lebdila pred očmi samo ljubezen in briga za mnogobrojne narode, bo tudi razumel in občutil utripanje srca našega naroda in mu posvetil vso svojo visoko pažnjo, svojo ljubezen, ker se bo uveril iz neposrednjega opazovanja o udanosti srbskega naroda.“

Socialna demokracija je pri volitvah vršila veliko delo politične prosvete, organizacije in dviganja naroda v boj za ustanavljanje institucij, ki mu bodo zajamčile boljše življenje. Nasprotni popje so klevetali o nji, da je protinarodna in brezverska. Stranka pa je vendar uspela in dobila do 2000 glasov. In isti ljudje, njeni nasprotniki, samo en mesec pozneje, že mečejo pod noge cesarske prevarani svoj narod, zanašajo se na „visoko pažnjo“ predstaviteljev bosenskih gospodarjev, kojih težnje smo mi ravno kar točno označili. Kdo je izdajalec naroda? Ali ni to oni, ki se klanja kolonialnemu in političnemu zaslužnjevanju Bosne? Kdo pa je osvoboditelj? Ali ni baš internacionalni socializem s svojo široko osvoboditeljsko akcijo?

Ob ilirizmu. *)

o mojem mnenju obstoji naloga „Naših Zapiskov“ v tem, da glosirajo tekoče dogodke našega javnega življenja. Strokovna kritika zato ne spada vanje. Ako je uredništvo dosedaj od slučaja do slučaja odstopalo od načrtanega programa, menim, da se je vršilo to manj iz kurtoazije napram piscem, kakor iz pametnega uvaževanja dejstva, da Slovenci do danes pogrešamo široke revije, ki bi o važnih prosvetnih vprašanjih sodobnosti ne samo referirala, ampak jim šla tudi do dna ter jim dajala slovenski odgovor. Iz tega vzroka se na tem mestu ne morem podrobno baviti z Drechslerjevo knjigo, kakor bi zaslužilo to važno in lepo delo. Za širše kroge omenjam samo toliko, da je knjiga v naših jugoslovanskih, na literarno-zgodovinskih monografijah tako revnih literaturah, znamenit pojav. Pisana je moderno, skozinskoz koncizno, z vsem naučnim aparatom, a vendar v gladkem, pripovednem govoru, ki se prijetno čita. V splošno karakteristiko bi se dalo omeniti, da ji je beseda malce slavnostno povzdignjena, ne da bi se preveč oddaljevala od resnice. Na markantnih mestih vedno iznova prodira iz svečanega ovoja kritičen nož, zapuščajoč črte in zarez, ki bodo ostale. Zlasti dragoceno je na koncu knjige poglavje „Karakteristika“, iz katerega sem si podčrtal naslednja dva stavka: „Njezna melodioznost njegovih čuvstava oslabila je ispod teškega hrvatskoga plastičnog izražaja, ali nije zatrta ... Prešeren je u duševnoj osami i pustoši slovenskoga prosvjetnog života, ostavši tudj ilirskoj ideji, a slušajući samo iz daleka glasove mladega Slavenstva, razvijao najljepše svoje sposobnosti i postao velik pjesnik, a Stanko Vraz, predavši se posve u službu prosvjetnoga panslavizma te preporodnih ilirskih ideja, kojima je poezija bila samo sredstvo, zatirao je svoje osobite pjesničke sposobnosti, te nije postao veliki pjesnik nego svestrani propagator.“ (194) Treba je to pribiti zlasti v sedanjih slavnostnih dneh Vrazovih, ki so pri našem nekritičnem zanesenjaštvu kakor nalašč sposobni, da izkrive pravo Vrazovo podobo. Vraz-pesnik je že sedaj ali pa bo v najbližjem

*) Dr. Branko Drechsler: Stanko Vraz. Studija. Hrvatska knjižnica. IV. U Zagrebu 1909. — Dr. Fran Ilešič: Novi ilirizem. Omladina. VII. štev. 3-4 Str. 38-39.

času pozabljen ne samo pri Slovencih, ampak tudi pri Hrvatih, ker kot tak nima našemu pokolenju povedati prav nič: globokočloveških, individualno njegovih vsebin in vrednosti bi zastoj iskal sodoben pesniški naslajalec v njegovi pesmi. Ostal pa je propagator ideje, ki so jo pred osemdesetimi leti zaslutile nekatere jugoslovanske duše, da jo je potem pokopal težki korak realnosti. Jaz sem z Masarykom mnenja, da tudi sedaj še ni prišla doba vseslovanske *kulturne* zajednice. A ne samo to. Tudi čas ilirskega kulturnega edinstva še ni prišel. Pač pa se približuje, in na nas je ležeče, da *smotreno* pospešimo korak zgodovine. Smotreno pospeševati pa se pravi po mojem razumno in trezno brez vsakega fanfaronstva pripravljati in sondirati pogoje dogodkov, ki morajo priti. Ne grabiti naravnost po cilju, ne obsipati ga z vodometom govorniških fraz, ne osvetljevati ga neprestano s sijem hipertrofično razžarjenih oči, naš poetični jugoslovanski pogled tega cilja ne bo izgrešil; izgrešil pa bo že prvi korak do njega, ako mu ne pripravimo trdne podlage. In baš v to smo mi Slovenci kot najtreznejše jugoslovansko pleme v visoki meri poklicani. To svojo nalogo smo tudi doslej — izvzemši par fantastov — zvesto vršili. Ako bi se iz slovenske prosvetne in literarne zgodovine izluščil nazor naših najboljših mož glede tega vprašanja, bi se našla naravnost *formula realnega ilirizma*. Predstavite si veliki trezni kolumbovski instinkt Trubarja, ki ni dolgo ugibal in kombiniral, ki ni mešal „nenavadnih in hrvatskih besed“, ampak je sedel v duhu kar sredi svojih Rašičanov in takoj prijel za besedo in delo in položil temelj *kulture* vsaj v enem, čeprav malem delu Jugoslavije. Potem si mislite Vodnika, ki je pisal na poziv francoske vlade „ilirske“ slovensko slovnico in ji priložil (še nenatisnjeno) promemorijo glede vprašanja, kako ustvariti za Dalmacijo in Kranjsko en upravni jezik, in je v tej promemoriji povdaril trezno besedo „*raba*“: čemu klicati v Ljubljano abbéja Sivriča iz Dubrovnika, da nauči Kranjce srbohrvaščine? Rajši *rabiti* uradnike iz enega in drugega kraja tuintam, razlike se bodo v stalni rabi in neprestanem kontaktu izgladile same od sebe. In potem si predočite Prešerna, ki je pisal Vrazu na njegove narodnostne umstvene kombinacije mirnozastavne besede slovenskega delavca in težaka, da želi sicer ilirizmu najlepše uspehe, da se pa mudi njegova skrb samo ob misli, kako bi se mogli ohraniti Slovenci, dokler ne pride oni sijajni dan. Potem je prišel Levstik in v „Napreju“ 1863 napisal oni znameniti odgovor na Pajkove fantasmagorije, ki ga premalo pozna naša sodobna

javnost. Iste ideje je zastopal Jurčič v „Slovenskem Narodu“ v prvih osemdesetih letih. O vsem tem se lahko podrobnejše čita v moji knjigi o Janku Kersniku. Ponavljati teh stvari tukaj ne morem. Na deželi, sredi zelenja in prirode živečemu, so mi daleč vse knjige in viri. In ko bi jih tudi imel pri roki, bi jih ne razpravljaj še enkrat, ker ne pišem razprave za knjigo ali revijo, ampak glose za edino kroniko našega dnevnega življenja, „Naše Zapiske“.

*

So pa mesta v Drechslerjevi knjigi, ki vsled svoje tipične značilnosti zaslužijo, da slovenski pisec, četudi hoče biti samo kronist sodobnih dogodkov, ne gre tiho preko njih. Prvo je samo kratka stilistična opazka, ki pa se pri luči pogledana izkaže kot pristen hrvatski logični lapsus. Tudi Drechsler izkuša nekako opravičiti Vrazov prestop k ilirizmu in odpad od slovenske knjige. To so doslej delali vsi slovenski Vrazovi biografi in v to so potratili več besed, nego za opis Stankovega zunanjega in notranjega življenja. Za dušeslovca biografov zanimiv pojav. Najnovejši življenjepisec Vrazov se v tem oziru izraža takole: „Ako odbijemo Prešerna, kajkavska književnost nije bila siromašnja od tadašnje slovenske knjige“ (25). S tem hoče reči, da umetniška višina slovenske književnosti ni mogla bolj privlačiti Vraza, nego ilirska. Da pa se mu to opravičevanje Vrazovega prestopa vsaj na videz posreči, „odbije“ od slovenske književnosti Prešerna! Nečuvno! To se pravi živemu stvoru odsekati glavo in truplo vreči psom. Za Boga! En sam Prešeren je bil takrat več, nego vsaka druga takratna literatura ne samo jugoslovanska, ampak tudi avstrijsko-slovanska sploh, ako odštejemo Poljake, ki po svoji večini itak niso bili avstrijski narod. Ako bi bila prišla pri Vrazovem prestopu v poštev umetniška privlačnost, bi bil en sam Prešeren dovolj, da bi bil privlekel k sebi deset ob meji rojenih Stankov Vrazov, ne enega. Ko bo enkrat obdelana Vrazova biografija bolj razborito in podrobno, bo njegov prestop tudi enostavnejše motiviran. A že sedaj se da zlasti po dr. Kidričevih prispevkih v Vrazovi številki štajerskega „Časopisa“ trditi, da so njegov prehod k Ilircem najbolj povzročile njegove slabe študije. Še eno tako, za Hrvata značilno frazo sem našel v Drechslerjevi knjigi. Ko govori o Vrazovih dvomih, da bi se moglo Slovenstvo kot tako obdržati, pripominja: „Ali u tadašnjim prilikama bilo je Vrazovo mišljenje ispravno, a dokaz je slovenskih kulturnih sposobnosti, da je ono danes oboreno“ (27). Hrvatski

pisec je mislil, da je napravil nam Prešernovim potomcem v drugem delu navedenega stavka poseben poklon. Ni pa se zavedel, da je storil obenem slovenskim književnikom, živečim pred Vrazovo dobo, krivico, ali bolje: da je razgalil o slovenski prošlosti veliko neznanje. Ako bi mu bilo količkaj znano, da se je od XVI. stol. dalje vsako evropsko kulturno gibanje razmeroma močno odzvalo tudi pri Slovencih, ako bi vedel, da so se velike reformacije mali Slovenci udeležili s sijajnim delom, da so v dobi sledeče katoliške reakcije pazno sledili strujam evropskega katolicizma (pa kako bi to znal, ko je o tem še nam premalo znanega!), da je evropski janzenizem v prvi, čisti obliki dal Slovencem Japlja in prvo katoliško sveto pismo, da je imela meniška poezija zanimivo slovensko dubleto v „Pisanicah“, da smo imeli tudi mi krasno (dasi premalo poznano) dobo prosvetljenosti, da smo se krepko udeležili prve filološke romantike (Vodnik, Kopitar!) in naravnost bleščeče zadnje pesniško - umetniške romantike brez nemškega duševnega upadka, ako bi o vsem tem količkaj vedel, bi bil moral priznati, da so Slovenci že davno pred Vrazom dokumentirali svojo kulturno sposobnost, in ne bi bil rekel, da je bilo Vrazovo mišljenje „ispravno“, ampak da je bilo samo izgovor, olupševanje nekega koraka, h kateremu je Vraza gnala skrb za kruh, česar mu danes noben pameten Slovenec ne bo štel v zlo. Vraz je videl, da ne bo nikoli izštudiral, da je ustvarjen samo za agitatorsko književnost, s katero pa se bo mogel preživljati samo pri Ilircih ali Hrvatih, a pri Slovencih ne. Brezprimerno večjemu slovenskemu pesniku, Vrazovemu vrstniku Prešernu, ni njegova pesniška žila prinesla niti bora, prej izgubo.

Silno važna za poznavanje slovenskega ilirizma one dobe je tozadевна korespondenca Vraz - Prešernova (nedostatno izdana). Kdor jo prečita brez predsodkov, bo iz nje uvidel, da se Vraz v nji izgovarja, Prešeren pa stoji na trdnem, samozavestnem stališču slovenskega kulturnega delavca. To stališče bo treba enkrat pošteno osvetliti in ga opremiti z obsežnim materialom takratnega splošnoslovenskega stremljenja. A že sedaj se da toliko reči, da se bo v rezultatu spoznalo, da Prešeren sicer ni imel toliko razgledov po Slovanstvu kakor Vraz, da pa je z instinktom skrajno inteligentnega slovenskega človeka slutil pravo pot. *Samo kultura je, ki privaja ednice k prostovoljnemu edinstvu*, ker samo visoko kulturne ednice spoznavajo nujnost in korist edinenja. Je sicer še ena sila, ki zedinja tudi v nekulturi — avtokratska visoka inteligenca poedinca. A ta zedinja neprostovoljno. Prirodna pot

je ona, ki jo je Gaj nasvetoval v petdesetih letih v Zagrebu Levstiku: Razvijajte se po svoje, kadar bosta hrvatski in slovenski jezik dosegla zadostno višino, se bosta strnila sama od sebe. Če v tem stavku nadomestimo „jezik“ s širšim pojmom „kultura“, pa dobimo formulo novega ilirizma. A ta formula je obsežena že v korespondenci onega Prešerna na Vraza, ki mu je pisal, da je edini namen njegovega pisanja gojiti (bilden) slovenski jezik in skrbeti, da to malo slovensko pleme ne propade. Danes, ko živimo v dobi intenzivnega drobnega dela, spoznavamo šele v vsej resničnosti besede Jurčičeve, ki jih je zapisal v album, ležeč v Vrazovi rojstni hiši, in čijih zmisel je kratko ta: velik si, Stanko, ker si nam kazal in odpiral pot v bodočnost, a da bi bili vsi slovenski književniki tebi sledili, bi danes Slovencev ne bilo več. — Zato je naravnost neodpustno od Drechslerja, da v svoji knjigi omenja Vrazove razloge za ilirizem, o Prešernovih „prigovorih“ (26) pa pravi samo, da eksistirajo, a jih z besedico ne omenja. Že pred desetimi leti sem v „Zborniku“ Maticе Slovenske pozivljalk študiju Vrazovega in Prešernovega nazora o ilirizmu, a zgodilo se ni nič. Pač. Izjemo dela dr. Lončar, ki se je lani v „Bleiweisovem zborniku“ mimogrede in trezno dotaknil tega vprašanja.

*

Jaz nisem agitator. Ni mi dal Bog sonornega, zvenečega glasu. Nasprotno: moj glas hrepi in pri najmanjši vznemirjenosti malce pojecljava. Nimam govorniškega nastopa, ker sem neznatne postave, brade nimam in tudi ne lepo zavihanih brk. Pravzaprav sploh nimam brk. Želji, postati govornik, sem dal slovo, tako kakor upanju na brke.

Ton teh par stavkov me je razodel, da prehajam od znanstvenika h govorniku; a kdor je razborito prečital gori pod naslovom citirani članek iz „Omladine“, ve obenem po humorističnem razpoloženju mojem, ki se izvestno sklada z enakim njegovim, da prehajam k drju. Ilesiču. Povem vnaprej, da proti gospodu profesorju nimam nikake osebne mržnje. Celo simpatična mi je njegova čuvstvena zanešenost kakor mi je vsako čuvstvo simpatično. Da mi ne imponira, kaj morem jaz zato; meni imponira samo trezen in silen razum.

Z razumom pa ni pisal dr. Ilesič svojega članka proti meni. Zato naj mi ne zameri, da ga to pot ne vzamem resno. Kdo pa bi za pet Kriščevih ran vzel resno naslednja pod številkami mi pod nos pomoljena fakta: dr. Ilesič *obžaluje* (on pravi „žal“), da jaz doslej nisem „zasnoval“ in nisem „sodeloval“ 1) pri tem,

ko so slovenski klerikalci posodili (ali darovali) denar Štipku Radiću za njegovo tiskarno; „obžaluje“, 2) da ne delujem pri dalmatinskih in istrskih organizacijah, 3) da nisem zvezal hrvatske in slovenske Maticе z eno letno knjigo (o tem doli!), 4) da se ne silim kot neprofesor med hrvatske in slovenske profesorje in v njih glasilo. Mož resno „obžaluje“, da nisem ustanovil ne „Društva zdravnikov na Kranjskem“, ne „Društva lječnika“ v Zagrebu. Za mene nepevca mu je 6) „žal“, da ne „fušam“ ne pri „Glasbeni Matici“, ne pri zagrebškem „Kolu“. Tudi da nisem planinec mu je žal. Za kar pa mu je osmič in nazadnje „žal“, to pa je že majhna zlobnost. Pravi, da nisem „sodeloval“ in da nisem „zasnoval“ „Jugoslovanske Enciklopedije“. Zlobnost tiči v tem, da gosp. prof. natančno ve, da je ustanoviti ne morem, ker je baje že ustanovljena in mi manjka cvenka, a *sodelovati pri nji sem kategorično obljubil*, kakor hitro bodo moške iz načrtov prilezli. O tem mojem nameravanem sodelovanju bi moral vedeti vsaj prof. dr. Ilešič, ker sem baš njemu na poziv pisal, *da bom sodeloval*.

In zakaj je dr. Ilešič vse to „obžaloval“? Takoj pridemo na to in obenem tudi na resno našo temo.

Jaz žal nisem agitator. Pri tem me tolaži nekoliko znani Kettejev verz, ki se približno glasi: Kako bi mogel biti tako navdušen! Kabinetem črv sem postal. In v tem svojem dostojanstvu rijem po analih slovenske prošlosti in pridem včasih tudi do idej. Slabo jim, slovenskim idejam, težko se porodijo in napol rojene že umrjo. Pozabijo se. Pa se mi včasih zazdi, da bi jih bilo dobro oživiti. In ker nisem agitator, jih pripovedujem mladim ljudem ponajveč v zasebnem pogovoru. Mislim si: daj, morebiti katera oživi in vstane v mladih srcih. Bogatejša bodo srca in poneso ideje v tej ali drugi obliki med narod. Pa sem tako v zadnjem zimskem semestru — naprošen — šel med dunajsko dijaštvo in se pomenkoval z mladimi ljudmi o vsem, kar nam je blizu, kar nas boli in veseli. Prišel sem tudi na Ilešičev ilirizem, ki sem ga krstil za „starega“, ker se v ničem ne razločuje od Vrazovega in so zanj živeli zastoj Trubar, Vodnik, Prešeren, Levstik, Jurčič i. t. d. Nekemu dijaku pa se je zljubilo za mano stenografirati. A bil je mila jera ta dijak. Mojo karakteristiko Ilešičevega ilirizma je izpustil. Obstoja pa v naslednji anekdoti, ki mi jo je pravil ugleden zagrebški znanstvenik, čegar ime zamolčim; kličem pa za pričo kolego drja. Kidriča, ki jo je tudi slišal. Na njegovo vprašanje, če mi je dr. Ilešič simpatičen, sem

z gotovim pridržkom (umstvenim, ne čuvstvenim, ker nisem mislil samo na simpatijo!) prikimal. To je Zagrebčan razumel in dejal: No, seveda! A pri nas ga imamo radi. Kadar se pojavi pri nas dr. llešič, je vedno radost v Zagrebu. Že naprej vemo, da bo skočil na stol ali mizo in govoril, in že naprej so pripravljeni možje, da ga vzdignejo in nosijo po sobi. In navdušenost je na vrhuncu.

Vidite, to je *stari ilirizem*, govorništvo.

Dalje se javlja *stari ilirizem* v precenjevanju vsega hrvatskega. Ta trditev ne kaže pomanjkanja „ljubezni“, ne kaže „zavisti“, ne kaže „oholosti“, kakor se rači izražati dr. llešič. To bomo takoj videli. llešič mi zameri, da sem mu očital njegovo hrvatsko pisanje. Češ, drugi pišejo nemško. Neglede na to, da je on tudi že pisal nemško, ne samo znanstvene članke, ampak tudi narodno-politične podlistke, moram reči, da me tudi razumel ni. Ako bi Slovenci pisali o sebi več nemško, francosko, italijansko i. t. d., nad zvezdami jim bilo ime! Ne imeli bi tujci baš sedaj v dobi borbe za slovensko univerzo o nas toliko predsodkov. Ako pa Slovenec piše hrvatsko, zadržuje in zavira hrvatsko-slovensko zajednico. Mož prehaja k Hrvatom, jim dela slovenski jezik in literaturo za še bolj nepotrebno in tako omalovažuje pred Hrvati vse slovensko. Hrvat bi moral čitati slovensko tako lahko kakor hrvatsko in narobe. To bi bil prvi pogoj zajednice. Na desetke štejejo v hrvatski literaturi slovenska imena, med slovenskimi pisatelji nismo imeli doslej ne enega Hrvata. To dejstvo govori sicer v korist moje trditve, da imamo mi nalogo nositi zapadno kulturo na vzhod, a koliko bližji bi bili Hrvati nam Slovencem, kako dobro bi poznali nas in našo kulturo (ki je zdaj ne poznajo!), ako bi bili vsi ti Slovenci na Hrvatskem pisali slovensko! Kaj jih je oviralo pri tem? Saj sta si jezika skoraj enaka, in Jugoslovanska Akademija je ustanovljena celo za vse Jugoslovane. Nekoč me je Jagić vprašal, zakaj Slovenci, ki pišejo vanjo, ne pišejo slovensko. Taka uslužnost napram Hrvatom bi bila uljudnost, ako bi ne bila *greh* na jugoslovanski zajednici. Odtod pride, da nas Hrvati omalovažujejo, mesto da bi nas smatrali za prevodnike zapadne kulture. Mečite mi stokrat „*imperializem*“ pred noge, in stokrat bom trdil banalno resnico, da smo mi Slovenci v svoji masi, v podrobni kulturni premesitvi, v svoji organiziranosti stokrat kulturnejši narod nego Hrvatje. Organizacija — bodisi te ali one stranke — je kolosalna kulturna sila, zlasti še gmoтна. Organiziran človek je živ, delujoč

ud naroda, neorganiziran številka iz matrike. Tu bi bila treba Hrvatom odpreti oči, jih navajati k slovenščini, a ne hvalisati govorniško govorniških efektov njih jezika. Zdaj bo dr. Ilesič menda razumel, zakaj mu zamerim njegove hrvatske pisarije. Kadar bomo Slovenci in Hrvati tako daleč, da bomo, poslužujoč se vsak svojega jezika, to občutili tako, kakor če govori dandanes Štajerec s Kranjcem, takrat vedite, da je kraljestvo južnoslovsanske zajednice blizu. A ti časi se ne bodo približali, dokler bodo Slovenci pozabljali slovenščino, kakor hitro stopijo preko Sotle.

Dejstvo je, da vsak izobražen Slovenec vsaj za silo govori hrvatsko. In ravno tako je dejstvo, da je vsaj v mojih gimnazijskih letih srednješolska mladina slovenska čitala poleg Prešerna Preradovića, poleg Jurčiča Šenoa, poleg „Zvona“ „Vienac“, a ko sem prišel na Dunaj med hrvatske akademike, ni noben absolvent hrvatskih gimnazij vedel, kdo je bil Prešeren. To je važen dokument pomanjkanja jugoslovanske kulture, ki bi moral dati misliti agitatorju vzajemnosti, da bi šel enkrat sam vase, kje je treba zastaviti vzvod. Pri nas gotovo ne. Pri nas so tla zadostno pripravljena. Kar bi bilo več, bi vodilo v fantastičnost. Te pa ne potrebujemo. Zato postavljam trditev, ki se bo zdela morebiti drju. Ilesiču zopet greh: pri nas je doba govorniškega ilirizma minila, nas ni treba več umetno ogrevati za idejo, od katere smo že prirodno gorki, ker se je bati vročice. Preostaja nam samo še, Jugoslovane *prisiliti*, da nas poiščejo kot neobhoden del svojega narodno-kulturnega organizma. In v tem imenu trdim, da je storil Prešeren za bodočo trajno in trdno jugoslovansko zajednico več, nego Vraz, ker si bo — ko zavlada na našem jugu zmisel za kulturo in umetnost — vsak Jugoslovan štel v čast, stopiti s Prešernovim narodom v ožjo zvezo. In taki Jugoslovani so vsi naši veliki kulturni možje: tak je Levstik, je Aškerc, je Cankar in je Župančič. Jugoslovansko kraljevstvo trpi, kakor vsako kraljevstvo, silo, moralno seveda. Doslej je Domjanič še bela vrana, ki je rekel, da zaradi slovenske lirike obžaluje, da ni Slovenec. A njemu bodo sledili drugi. Kadar bo toliko takih povodov, da bo večina izobraženih Hrvatov in Slovencev obžalovala, da ni sosednjega rodu, takrat bo nastal narod Sloveno-hrvatov. Velik Hrvat in velik Slovenec bosta bolj zvezala oba naroda, nego sto govornikov in pogrevalcev starih „riht“.

Uprimo oči in delo svojih rok v zemljo vsak svojega vrta, da visoko požene v obeh cvetje kulture. V višini cvetja se bosta

videla vrta kakor ena leha, in nezatni plot, ki nas loči bo izginil v tleh . . .

*

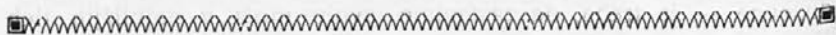
Toda kam mi uhaja pero? Hotel sem pisati kritične glose k „staremu“ ali Ilešičevemu ilirizmu in rahlo naznačevati konture „novega“ ilirizma, pa sem pričel sam sanjati. Taki smo Jugoslovani. Odvzemi nam sanje, o Gospod!

Morebiti mi da dr. Ilešič priliko, da izpregovorim drugič še enkrat o tej stvari. Doma sredi knjig in učene navlake se dá govoriti vse bolj trezno in stvarno, nego tu sredi zelenja in prirode. Toda nekaj, menim, se mi je vseeno posrečilo tudi v tem sestavku: ako nisem dal otipati skeptikom ciljev „novega“ ilirizma, sem naznanil vsaj smer, v kateri leže. „Novi“ ilirizem devljem v navodilne vejice, ker je na slovenskih tleh pravzaprav star, kar, upam, se mi je tudi posrečilo dognati v tej skici. Naj rekapituliram: Dosedanje zveze govorniškega ilirizma so paradne pene, ki jih solnce vsakega prihodnjega delavnega dneva posuši v nič. Na trajno zvezo je upati samo v bodoči visoki obojestranski kulturi. V svrhu povišanja te kulture — materialne in duševne — je treba, da zastavimo svoje moči v najbližjih tleh tam, kjer stojimo. Tako ustvarjamo trdno verigo prihodnje zveze. Potem pa opozarjamo drug drugega na to verigo. Slovenci pripovedujemo Hrvatom o naših pisateljih, umetnikih, o naši gmotni in politični organizaciji, o našem drobnem delu — in sicer v slovenščini, da jim ne bo delala težav, ako se jim zahoče, na licu mesta stvar podrobneje preiskovati. Hrvati naj nam govore o svoji znanosti in umetnosti ter zgodovini, in sicer tudi v svojem jeziku. In potem se začnimo od časa do časa vsedati k skupnemu delu, a to k modernemu delu, to se pravi: odgovarjajočemu duhu sedanjega časa in ciljem sodobne velike kulture.

Ne tako, kakor se dela pri Maticah: Slovenska Matica je izdala dva zvezka „Hrvatske knjižnice“, a v njej ne enega modernega, velikega pisca hrvatskega, da bi Slovenec dobil poželenje po bratski književnosti. Sam snetjav drobiž ju je polnil. Potem je prišel naenkrat skok: v tretji knjigi je založila deficitna Slovenska Matica Hrvatom važno moderno delo Nazorjevo in ga opremila tako razkošno, kakor še nobene slovenske knjige. A kakšno protiuslugo je storila slovenskim modernim piscem zato bogatejša Hrvatska Matica? Priznati moram, da mi ni natančno znano. A lansko leto Hrvatska sploh ni izdala nobene slovenske knjige, ampak je za svoje naročnike samo pomnožila naklado

nove lepe Drechslerjeve knjige, ki bi jo morala izdati naša Matica. Pa mi bo rekel dr. Ilešič: počakaj, drugo leto pomorejo Hrvati Slov. Matici, da izda važno slovensko delo! Moj Bog, jaz bi se veselil, ko bi že ne bilo razglašeno, da bo to delo *ponatisek starega romana Matičnega tajnika dr. J. Detele „Pegam in Lambergar“*, ki ga je naša Matica že enkrat izdala. Fej, pred najobskurnejšim našim založnikom vas bodi sram! Tebi, slovenski moderni pisatelj, pa svetujem, da piši odslej kolportažne romane za žida Rosenberga na Dunaju . . .

Gospodje, Vaše govorništvo, vaše lezenje na stole in mize ter sedenje in jahanje po ramah, skratka: ves vaš „stari“ ilirizem nas „novih“ ilircev ne žali tako, kakor vaše odrivanje naše mlade literature. Gomarajte in vladajte se v svojem „solncu“, ki vam ga v resnici nihče izmed nas ne zavida. Mi smo srečni imenovati se — seveda v vsej skromnosti — potomce onega Prešerna, ki je Vrazu pisal: „auch das verkehrte Streben ist besser als Apathie gegen alles Vaterländische.“ Bodite to, kar ste, meni pa velikodušno odpustite, da sem vam povedal, kdo ste. Amen.

DR. SLANC:

Nekaj o šolah.

Jz očenaša in ABC šole je nastala v Evropi tekom minolih sto let ustanova za občno izobrazbo ljudstev.“

Šola ni najmanjše v naši družbi. V njej leži v sedanjem življenju dosti blagoslova za vse. Zdaj, ko se Slovenci toliko poganjamo za visoko šolo kje v domovini, je morebiti umestno, da podamo v poglobitvinih potezah zgodovino razvoja šole.

Naj še toliko odklanjamo materialno stran življenja, vendar se ravnje vedno v ospredje. Iz gospodarstva klije povečjem vse drugo. To je fundament, na katerem se dviga vrhna stavba. Zaraditega je važna zgodovina gospodarskih razvojev pri razmotrivanju vseh drugih pojavov v človeški družbi. V Evropi so Germani, Slovani in iz teh in Rimljanov nastali Romani čez šeststo let našega časovnega štetja prišli do nekega stalnega kmetovanja, ki je temeljilo po kratki dobi lastninske svobode, zvezane z ve-

likim svetom zadružne lastnine (Markgenossenschaft), na fevdalizmu in tlakarstvu. Kmetško gospodarstvo se je organiziralo v obliki fevdalizma, t. j. v obliki, v kateri je lastnino vsega narodovega sveta imel kralj, užitek zemlje pa voditelji dela. Ti so oddajali užitek posameznih kosov, katerih sami niso uživali, kmetskimi delavcem. Iz tega se je razvila sčasoma prav huda tlaka. Trgov in mest začetkoma ni bilo. Stara rimljanska mesta v srednji Evropi so večinoma zapadla. V tem kmetskem gospodarstvu se je delalo le za preživljenje vodečih stanov in tlakarjev. Kar se je na kmetiji, še malo razviti, pridelalo, se je na njej povžilo. V tem gospodarstvu se je reklo: kmet, tebi pristoja sekira in kramp. Šolanje v tem, kar so zapustili starejši narodi, Grki, Rimljani, je bilo le pristopno ljudem, ki so živeli od dela drugih in imeli dosti prostega časa. Šolali so se v teh časih le katoliški duhovniki v samostanih med seboj in vzgajali sinove plemičev ter kakega nadarjenega tlakarskega sina; one za višje-duhovniško vladanje, te pa za porabo v spovednici in za maševanje. Tudi šolanje v najprimitivnejših predmetih, v čitanju in pisanju, je bilo ta čas privilegij vodilnih stanov in skoraj le katoliških duhovnikov. Marsikateri velikaš-graščak 10-tega stoletja ni znal ne pisati, ne brati. Dolgo vrsto let tudi duhovniki niso dosti več znali. Tlakarju pa se ni pustilo pogledati v šolo. Tedaj ni bilo potreba dosti šolanja. Znanih naukov ni bilo mnogo in enakomerno delo prve kmetije ni sililo k pridobivanju drugih naukov. Veljala je le sekira, ki je trebila gozde, in orodje za obdelovanje polja. Tudi tedaj, ko je že nauk v pisanju, branju, računanju bil razvit, ni voditeljstvo tlakarski masi dovoljevalo pristopa do tega. Učil se je krščanski nauk, učilo se je po cerkvah, da ima človek 6 dni v tednu delati, v nedeljo počivati, da ima človek življenje kot ničvredno zaničevati in se s stradanjem pripravljati za nebesa. Vse drugo je bilo škodljivo za delavsko maso tlakarjev. Nezadovoljnežev je bilo vedno dosti v tlakarski masi, in šolanje bi njih število še povečalo. Gospodarstvo prve kmetije ni sililo, naj se osnavljajo šole, in ko je bilo kmetško gospodarstvo že bolj urejeno, je voditeljstvo kmetije skrbelo za to, da se šole niso odprle masi tlakarjev. Tedanji „varuhi“ narodov so, kakor še sedaj, bili prepričani, da je kmet najboljši in najvoljniji delavec za druge, ako ni pohajal v šolo.

Menihi so se sčasoma toliko izšolali, da so v tedaj edinemu nauku, v verskem nauku, bili merodajni pred posvetnimi duhovniki. Izmed njih je nastopil tuintam kateri, ki je, kakor še sedaj

pravijo, bil „krivoverec“. Takega so drugi duhovniki poslali na gradado. Ta šola je bila zelo ozkosrčna.

Srednjeveška kmetija se razvija in iz nje prihajata rokodelec in trgovec. Kmet je bil v prvem srednjem veku sam svoj rokodelec. Bilo je pa tudi na kmetiji nekaj prav dobrih rokodelcev, ki niso imeli zemljišč. Ljudje so se množili. Odvečni ljudje so iskali drugih jasli. Kmetija je rabljala vedno več izdelkov rokodelstva, manufakture. Delitev dela, opravkov nastane. V graščinah so lahko kaj kupovali, česar ni bilo doma dobiti. Našli so se podjetni ljudje na kmetiji, ki so šli v daljne kraje, pridobili take stvari ter jih razpečavali po gradovih in samostanih. Rokodelec in trgovec se nastanita poleg škofovskih in samostanskih sedežev, poleg glasovitih cerkvá ter ondi, kjer so stala stara rimljanska mesta. Mesta nastajajo v 9.—11. stoletju; v njih otvori meščan svoje delavnice in trgovine, da se živi s tem, kar mu prinašajo zaslužki ročnega dela, kar mu kot trgovcu prinaša izmenjavanje mestnih izdelkov in izdelkov drugih krajev za produkte domače kmetije. Ta dela so različna. V tem mestnem gospodarstvu mora skrbeti delavec vsak dan sproti za preživljenje. Njegovo delo ga navaja k raznim izboljšavam dela, njegova želja po dobičkanju ga dela iznajdljivega. V mestih se rodijo iznajdbe, v mestih se odpre šola za vse spretnosti dela, pridobivanja in tudi najugodnejšega življenja. Meščansko delo razvija hitreje človekove spretnosti. Na primeroma majhnem prostoru živi veliko ljudi. Drug uči drugega.

Te združitve v mestih se republikanično vladajo, dasi so merodajni v vladanju bogatejši.

Tukaj je treba kmalu več funkcionarjev, ki morajo skrbeti za red in pravosodje. Trgovec ima širen delokrog. On hodi v druga mesta, hodi s svojo trgovino ven na kmetijo, pa tudi v druge, daljne dežele. S seboj prinaša dosti izkušenj, dosti naukov. Treba mu je znati več jezikov. Pisati je treba mnogo. V mestu, v trgovini nastane denarni promet. Ta rodi v trgovini z drugimi dežclami menico, menjalnico. Na tem torišču se mora šola tudi za ljudstvo odpreti. V mestu mora vsak poznati vsaj prvotne nauke. Tukaj se piše, se razmotriva o vsem, kar se tiče gospodarstva, kar je dela produktivnejše; tu je šola spretnejšega rokodelstva, pa tudi šola naukov narave, da se kaj več dobi iz nje. Tu se morajo odpirati ljudske, srednje in višje šole. Dočim se je menih iz dolgega časa šolal ali kakega fanta iz ljudstva ali graščine učil, prevzame sedaj ljudski učitelj, učitelj pripravljajnih

srednjih šol in učitelj višjih šol to delo. V razvijajočem se mestnem gospodarstvu nastaja redni poduk mladine; gospodarske sile primorajo meščane, da pripravljajo mladino v ljudskih in drugih šolah za razne posle v gospodarstvu tako, da prinaša mladina v delavsko življenje sposobnosti, s katerimi se lažje uri nadalje v njegovih spretnostih. Dolga stoletja traja, da se šolstvo v mestih do tega razvije, da je stalen del gospodarstva. Tudi v mestih se vodilni ljudje dolgo protivijo, da bi odprli vsem šolo. Drevesa mase mestnega prebivalstva tudi niso smela previsoko zrasti. Srednje in visoke šole so bile dolgo časa pristopne le sinovom bogatije, mestne aristokracije.

Koncem 16-tega stoletja in pozneje zmaguje kralj nad vodilnimi ljudmi na kmetih, nad stanovi, obstoječimi iz graščakov, prelatov in meščanskih aristokratov. Prej so mu ti stanovi dajali le toliko oblasti, kolikor se je vjemala z njihovo oblastjo. Mestno gospodarstvo je bilo ta čas že precej razvito. Zahtevalo je pa prosto pot po vsej deželi. Kmetija se je tudi otresla tlake in začela delati za trg. Tudi ona je zahtevala prostejšo pot v gospodarstvu, katero so razni številni posvetni in duhovski mogotci otežkočali. To vse je zahtevalo namesto toliko mogotcev enega: ki vodi vlado ter brani državljanke. Kralj je dobil s pomočjo bogatega trdnega meščana in tlake sitega kmeta premoč nad fevdalnimi stanovi, dobil tako davkoplačevalca in vojaka iz kmeta. Ustvaril je državno uradništvo, državno vojaštvo. Zdaj je bilo treba dosti javnih funkcionarjev, delavcev duševnih del. Zdaj je bilo treba vzgajati. Zdaj je bilo treba vzgajati tudi iz mase ljudstev za to pripravnih ljudi in zdaj je nastala občna ljudska šola v mestu in tudi na kmetih in v višje šole je bilo lažje priti sinu mestnega delavca in kmeta tlakarja. Dolgo časa je bila ta ljudska šola — šola očenaša in ABC-šola. V 18-tem stoletju začne postajati in rasti s srednjimi in visokimi šolami to, kar danes nahajamo med razvitejšimi narodi, šola za občno izobrazbo ljudstva.

Meščansko delo je razvilo velikansko gospodarstvo. Danes govorimo o svetovnem prometu, o svetovnem trgu. Navadne železnice že ne zadostujejo, že jih električne izpodrivajo. Parobrodi tekmujejo v hitri vožnji. 90 ur vožnje je danes po morju, kar je bilo pred 100 let še par mesecev. Meščansko delo in gospodarstvo je pomnožilo živila, potegnilo tudi tlakarskega kmeta v večjo produktivnost. Ljudje so se vzlic vednim vojskam in kužnim boleznim namnožili od sto na tisoče milijonov. V Ameriki in po

vseh drugih delih sveta razpreza beli človek svojo trgovino, svoje fabrike. Za vse te ljudi pripravlja sedanje gospodarstvo živež in drugo v življenju potrebno. Stroj v meščanskem in kmetijskem delu stvarja in pri njem in po njem organizirane človeške delavske moči pod vodstvom najumnejših ljudi iz vseh stanov stvarjajo danes velikanska bogastva sedanjega gospodarstva. Izobraženi duh človeka je stroj postavil v pomoč človeškega dela; le duševno dobro razviti ljudje morejo ž njim delati in v gospodarstvu, po njem ustvarjenem, s pridom izhajati. Tu je treba, da je vsak delavec dobro šolan. In ne samo proizvajanje zahteva tako šolo, zahteva jo velikansko gospodarstvo tudi od delavcev izmenjavanja, distribucije, trgovstva in od teh še več, ker imajo opraviti s celim svetom. In tudi kupec, konsument živil in drugega, za življenje potrebnega mora prihajati iz iste šole. On se ne sme celo dati v roke producentov in distribuentov. Proizvajanje se danes vrši že po precejšnji centralizaciji vseh opravkov dela. Stroj, fabrika je prvo zedinjenje delavskih moči. Združujejo se, da hudi konkurenčni boj lažje prestanejo, fabrike istega proizvodjanja med seboj, centralizuje se trgovina. Da delavca in drugega konsumenta ta centralizacija ne zdrobi, centralizira se tudi konsument. V tem zedinjevanju kapitalist ali organizirana množina konsumentov daje le denar, drugi vodijo podjetja. Velikanska je slika, ako se pogleda proces, ki ga stvarja moderna produkcija, trgovina, promet in organizacija konsuma in boji delavstva. Fevdalna kmetija je imela neko organizacijo kmetskih delavcev, kmetov. Začetkoma je bilo razvijanje kmetije organsko; delo in uživanje se je pametno razdeljevalo; dosti skupnega sveta so imeli kmeti v prvih stoletjih kmetovanja v osrednji Evropi. Potem je sila, grozna sila držala to organizacijo vkup. Veliko let je trajal boj za razrušitev te silovite organizacije; meščanstvo jo je razdiralo in razdrlo. V teh bojih je meščanstvo organizirano po raznih oddelkih gospodarstva. Ko pade trdnjava tlake in desetine, navali vse na kmetijo; med meščanstvom nastane divja konkurenca. „Vsak za sebe in zlodej naj vzame tistega, ki pride prepozno.“ Atomiziranje zovejo nekateri to dobo gospodarstva. Do sto let je trajalo! Sto let ne šteje dosti v življenju človeštva. A ta konkurenčni boj je ustvaril skoraj vse velikansko delo sedanjega gospodarstva. In zdaj naenkrat nastopajo velikanske združitve proizvodjanja, izmenjavanja, konsuma, velikanske koalicije delavcev vseh panog gospodarstva, centralizacija gmotnih in duševnih moči. Akcijska društva z milijoni pre-

moženja, karteli, trŕsti z milijardami; na drugi strani delavstvo v združitvah z milijoni po krajcarjih zbranega premoženja in produktivne zadruge v vsaki stroki proizvodjanja, razun one umetnosti, in konsumne zadruge z velikanskimi premoženji, velikanskim prometom, ki tudi organizirajo že svoje lastne produktivne delavnice, svoje kmetije. V vsaki stroki sedanjega dela, gospodarjenja opažamo, kako se atomi zbirajo, združujejo v kristal. Nič več fizične sile, vsi boji se vršijo mirno; — račun proti računu. Med omikanejšimi, gospodarsko razvitejšimi narodi danes ne more nobeden več reči, da bo njegov sin nadaljeval njegovo obrt, njegovo gospodarjenje. Naj si bo kapitalistični ali zadružni delavski krog, vodilna mesta v njem zavzemajo le najboljše glave, vzete iz vsega delavstva. Tako tudi mesta posameznih strok. Danes se le vpraša po organizatoričnih talentih, po vodilnih močeh in naj prihajajo, odkoder si bodi; in tako je tudi glede spretnih delavcev. Iskanje po teh močeh narašča dan za dnevom, ker dan za dnevom narašča centralizacija vse produkcije, prometa, konsuma. Vzemimo sedanje železnice in njih uradništvo, delavstvo za primer! Tu se ne vpraša ne po grofu, ne po plebejcu; eksaktno se mora vse vršiti in vsak delavec mora biti na svojem mestu. In tako v vseh delih sedanjega gospodarstva. Vsi manjši oddelki sedanjih velikih in že mednarodnih podjetij morajo natančneje sodelovati, drugače ves veliki aparat ne more naprej. Vzemimo veliko akcijsko društvo, ki ima veliko fabrik! V njej so merodajni vodilni uradniki in delavci. Kapitalist nima z vodstvom nič opraviti; on le pregledava račune in pazi na dividende. In tu se ne vpraša po tem, ako je prosilec za kako vodilno mesto grof ali plebejec, ali katolik, protestant ali žid; najboljši ljudje dobijo mesta, ki prinesejo iz rojstva, naukov, izobraženosti lastnosti za to delo na delavski trg. In tako pri vsakem delu. Pri vsakem delu mora danes delavec biti cel moŕ, drugače ga gospodarstvo vrže na cesto. Tu neha ona šola, ki je, kakor v prejšnjih razvojih gospodarstva, razločevala med sinovi bogatije, rojstva, in le tem odpirala šole; vsem mora biti odprta in vsa, nižja kakor višja, da gospodarstvo more iz učencev vsega ljudstva, ali že tudi ljudstev, si izbirati najboljše moči, svoje najboljše delavce. Tu mora vsa šola tudi glede kakovosti nauka postati drugačna; realni predmeti silijo v prve vrste in moderna šola postaja ustanova za izobrazbo vsega ljudstva. Med gospodarsko razvitejšimi narodi je že to. Ljudska šola ne zadoŕtuje več. Srednje obrtne šole se snujejo, šole, ki podajajo mla-

dini prvo navodilo za dela pri stroju. Tehnike, trgovske, kmetijske šole so danes merodajna učilišča. Pa tudi vseučilišča za maso ljudstva se snujejo v srečnejših zemljah. Zahteva se, da so vse šole dosegljive vsakemu, ki je zmožen, in da je v njih brezplačen pouk.

Slovenci nimamo nič govoriti v oziru šolstva. Mi smo sploh „politicum“ avstrijskih vlad. Imamo in dobivamo šole, kakor jih imajo Nemci, Italijani. Naša vzgoja je nemška, italijanska. Kakor povsod v Avstriji, razven Češke, ki si zna sama pomagati, smo v šolstvu še za časom. Premalo gojimo v srednjih šolah realne učne predmete. Ako gospodarsko motrimo naše stališče, moramo priti do sklepa, da smo navezani na morje; mi smo z drugimi Jugoslovani takozvani „Hinterland“ (ozadje) Adrije. Morje preživlja tričetrť ljudi, kopno le eno četrtino, — računa Ratzel. Slovenci bi morali imeti dosti tehnično izobraženih mož, sploh mnogo mladeničev, ki so obiskovali realke. Gimnazije bi se morale reformirati tako, da realije v njih prevladajo: toda več realk bi moralo biti, oziroma obstoječe bi se morale bolj obiskovati. Ves slovanski jug ima malo jugoslovanskih tehnikov. Od Celovca, Spilfelda, Tržiča (Monfalcone) do Kotora, od tam čez Hercegovino, Bosno, Hrvaško je velik prostor, je še nov svet, katerega ima tehnik šele odpreti prometu, moderno šolan poljedelski učitelj, industrijelni in rokodelski delavec ter tudi deloma trgovec. Jugoslovan je najboljši mornar; tudi na vodilna mesta parobrodstva na jugoslovanskem morju, na Adriji, in kvalifikovani delavec pri parobrodstvu mora postati Jugoslovan, ako imamo Jugoslovani kaj življenske moči za sedanje življenje in gospodarstvo. K temu pa navajajo šole — realke, pouk v mehaničnih strokah, tehnika. Jugoslovani, ki ne ostajajo na kmetiji, morajo znati hrvaški, italijanski, nemški jezik. Naš svet leži tako, da je in bo znanje teh jezikov dopolnitev strokovne izobrazbe. Mi se ne moremo obdati s kitajskim zidom, ob Adriji je živahno življenje, je velik promet svetovne trgovine. „Jeder wirklichen Macht ihr Recht.“

Trst je in bo središče gospodarstva Jugoslovanov. Proti Adriji mora gravitirati Bosna-Hercegovina. Reka-Zagreb-Spljet-Dubrovnik-Trst so naravna središča za gospodarstvo teh dežel. Vse važne realične šole morajo tukaj uspevati; v Trstu je edino mesto za drugo humanitarno vseučilišče za Jugoslovane ob Adriji in Italijane. Trst je kakor ustvarjen za sedež tehnične visoke šole. Tukaj se lahko spaja teorija s praktičnim izvrševanjem,

ozir. mladenič lahko študira izvršena dela tehnike, ali v izvrševanju se nahajajoča. Zahvalni bodimo Jugoslovani usodi, da je pri Trstu dober pristan. Tja hrepeneti, tam in dalje ob morju in na njem je treba iskati idealov našega gospodarstva in kulturnega življenja. Morje je internacionalno in bode vekomaj. Italijanski jezik bo rabil vedno vsem južnim Slovanom in dosti več, kakor nemščina. Hrvaški in italijanski jezik bosta drug zraven drugega veljala na slov. jugu.

DR. DERMOTA:

Masaryk in Slovenci.*)

red seboj imamo majhno knjižico, izdano l. 1901. v Ljubljani pod naslovom „Kaj hočemo“. Poslanica slovenski mladini.

Knjižica vsebuje na 71. straneh poleg prevoda „Idealov vzgoje“ od prof. Drtine še dva članka. V prvem se označuje, kaj hočejo izdajatelji knjižice doseči, v drugem se precizira njih filozofično stališče nasproti liberalizmu, klerikalizmu in socialni demokraciji.

L. 1900. je izšla namreč od četvorice praških slovenskih akademikov iniciativa, da se o počitnicah skliče zaupen sestanek vseh napredkaželjnih, z vladajočimi razmerami, kakor so bile na Slovenskem, nezadovoljnih mladih ljudi. Na sestanku bi se pogovorili o svojih težnjah in stremljenjih ter začrtali svoje stališče s filozofične, gospodarsko-socialne in politične strani nasproti omenjenim trem duševnim smerem in strujam.

Dne 12. septembra 1900. se je ta sestanek ob obilni udeležbi samih mlajših ljudi — večinoma absolviranih srednješolcev in visokošolcev — vrsil in vidni sad njegov je bila ta „poslanica slovenski mladini“.

Sklicatelji tega sestanka so bili iz šole prof. Masaryka. Misli, ki so se razvijale na sestanku in ki so končno tudi obveljale, so bile pravzaprav misli Masarykove.

Če danes prebiram to knjižico, vidim, da se popolnoma tesno naslanja na Masarykova dela: Česká otázka, Naše nynější

*) Članek je bil napisan za spominsko knjigo, ki so jo pripravljali Masarykovi čestilci in bivši učenci ob njegovi šestdesetletnici

krise in Otázka sociální. Vse, kar je takrat vrelo in kvasilo v naših mladih dušah, — za vse smo našli razlago in pojasnilo v teh delih. In tega nam je bilo tako treba! Saj dijaško življenje v tistih letih med Slovenci ni bilo nič kaj vzorno — posneto je bilo po nemškem vzorcu. Kar ni nič čudnega: saj slovenski akademiki niso takrat še zahajali drugam na visoke šole, nego na nemški Dunaj in v Gradec. Posameznik se je semtertja izgubil v Prago — imenovali so ga idealista in fantasta.

In dozdeva se mi, da se ne varam, če trdim, da je baš tu pravi izvir vse neznosne in neopisne plitvosti, s katero se je odlikovala najzadnja generacija slovenske posvetne inteligence; tu je izvir tiste tragike, katera je zadela to inteligenco pri njenem javnem delovanju — da je bila tako sramotno lahko premagana od modernega klerikalizma na Slovenskem.

Če bi bila namreč ta inteligenca res izobrazena, vsaj toliko, da bi bila mogla slediti toku časa in njegovih teženj in zahtev, bi bilo nemogoče tisto mrtvilo, katero je izhajalo od naše posvetne inteligence skozi celih 20 let in več. In pravzaprav je le čudno, da v nas klerikalizem ni zavladal še prej in še huje, nego je v resnici sedaj.

V dobi svojega pripravljanja za bodoče svoje mesto in delo v domovini si ta inteligenca ni znala poiskati virov in vzorov, iz katerih bi bila zajemala, da bi se bila zagotovila in oskrbela za dogledno bodočnost. To je bila inteligenca, ki ji je bilo že v njenih akademiških letih največ do tega, da kolikor mogoče hitro absolvira tista leta, ki so predpogoj, da pride v penzijo . . . Inteligenca brez višjega pregleda po svetu, po ljudeh in po idejah. Inteligenca, ki ji je šlo pravzaprav le za vsakdanji kruhek! Kako se vrti zunaj čas in življenje, ni vprašala: da je bila le za silo preskrbljena . . .

Posledica tega nedela, te pasivnosti naše posvetne inteligence je bila pač taka, da je izgubila sleherni kontakt z ljudstvom. Ljudstva ni poznala; ljudstvo nje tudi ni ljubilo. Ker pa je bilo ljudstvo še kaj malo navajeno, zanimati se za javna vprašanja, za politiko, za kulturna, socialna in druga vprašanja, ker je izkratka samo sebi bilo prepuščeno, a si ni znalo niti moglo samo najti potov iz vrvečega, kompliciranega modernega življenja, — je samoobsebi razumljivo, da je šlo takoj in voljno za tistim, ki mu je ponudil roko.

To pa so bili klerikalci!

S takimi razmerami niso mogli biti zadovoljni oni, ki so v Pragi, v tem torišču in križišču življenja, spoznali nove ideje in njih nositelje, našli tu nove vzore.

In merodajen je bil vpliv prof. Masaryka, njegove besede, njegove osebe, njegovega dejanja.

Ta vpliv se je seveda v prvi vrsti kazal že na načinu življenja teh posameznikov v Pragi. Oglasil se je pa tudi kmalu v javnosti, ko se je nekaj slovenskih akademikov pridružilo hrvatsko-srbski mladini, izdajajoči tedaj revije *Hrvatska Misao*, *Novo Doba* in *Glas* v Pragi. Pojavi teh revij niso vzbujali v domovini nič posebnega začudenja. Bili so pač pojavi dijaškega življenja — in taki so se pri nas od nekdaj radi podcenjavali, da, prezirali.

Pač pa ni bilo prav ljubim domovinarjem, ko si je praško dijaštvo upalo drugače tolmačiti pojme mednarodnost in narodnost, nego je bilo dovoljeno po oficialnem slovenskem domoljubnem katekizmu. Zlasti tržaški dnevnik „Edinost“ se je prestrašil. Ves ogorčen je svaril mladino pred pogubnimi vzori in krivimi nauki . . . Hujšega potem ni bilo . . .

„Ljubljanski Zvon“ je tista leta, ko se je vršil ta preobrat v dušah praških slovenskih akademikov, priobčil par sestavkov iz peresa dr. Ivana Žmavca, v katerih se je govorilo o Masaryku kot slovanskem filozofu in poročalo o njegovi Sociální otázce. Zaradi prvega članka se je še praška Vlčkova revija *Osvěta* razčeperila, češ, kdo se je neki prodal Masaryku, da mu je to napisal — za reklamo njegove osebe seveda?!

Pa še predno je vse to bilo, je bilo ime prof. Masaryka in njegovo dotedanje delo znano na Slovenskem. Ne le izza časov, ko je kot poslanec za mladočeške opozicije v drž. zboru govoril sijajne govore; za nas se mi zdi važnejše, da je začel opozarjati nanj baš preporoditelj slovenskega klerikalizma, prof. dr. Mahnič, sedanji škof na Krku.

Dr. Mahnič je izdajal prvo filozofično, znanstveno revijo na Slovenskem — *Rimski katolik*. Že ime označuje zadostno, kakšen je bil njen smoter in namen. Mahnič je bil tačas najizobraženejši Slovenec v domovini. On je presenetil vso javnost z ostrostjo in vehemenco svojega nastopa, z železno neupogljivostjo in strogo katoliško doslednostjo. Posvetna inteligenca mu pri nas ni mogla do živega. Tudi tega mnogo ni poskušala. Mahnič — to je bilo v drugi polovici let 80 tih — je skrbel v svoji reviji, ki jo je večinoma sam pisal, ker je bilo filozofično

in znanstveno izobraženih delavcev tudi med klerikalci prav malo, za informacijo o dogodkih zlasti po slovanskem svetu. Osebito pa je pazil, kako živi mladina duhovno, in tu je prišel na sled, da je sedaj tudi že pokojni starček Jan V. Lego, bivši skriptor v muzeju kraljevine Češke, vabil slovenske dijake, naj prihajajo med Čehe študirat. Tega se je Mahnič prestrašil: Čehi so husiti — Masaryk je bil že izdal „Selbstmord“, Masaryk je profesor na češki univerzi in ima velik vpliv na sodobno dijaštvo. Pred temi vabljivimi glasovi je tedaj Mahnič svaril svoje ljudi — in tako je nas mlade ljudi že zgodaj opozarjal na Masaryka . . . Dokler je le redkokak posameznik zašel v Prago, so ta svarila imela uspeh; vse pa je postalo drugače, ko se je tok slovenskega akademičnega naraščaja jel odvracati od Dunaja in Gradca v Prago . . .

Dr. Mahnič sam o Masarykovih nazorih ni pisal mnogo podrobnejšega.

Tudi drugod ni bilo tega. Semtertja kakšen članek, kakšna notica, kakšen prevod — nič več. „Slovenski Narod“ je na pr. priobčil v prevodu Masarykov spis Pregled cerkvenega življenja v 19. stoletju — ali kako se je že imenoval. „Edinost“ je prinesla dopis iz Prage o demonstracijah proti Masaryku na češki univerzi — v času Hilsnerja — ampak le z opazko, da prepušča vso odgovornost dopisniku.

Važnejše se mi vidi, da se je v tistem času seznanil z Masarykovimi deli (Česká otázka, Naše nynejši krise, Sociální otázka) znani slovenski poslanec prof. dr. Iv. Ev. Křek, ki je duša sedanjega klerikalnega pokreta na Slovenskem. Osebito je bil poln pohvale za Naše nynější krise, dočim je menil o Soc. otázce, da se ne strinja zlasti ne s prvo polovico . . .

Upam, da mi ne oporeka nihče, če menim, da je tudi to za naše razmere, v katerih živimo, jako značilno, da so se pri nas Masarykovi načelni nasprotniki brigali za to, da se seznanijo z njegovimi nazori in spisi. Tega ne morem trditi o onih, ki so pri nas imeli glavno besedo kot naprednjaki — a so ostali konservativnejši nego nazadnjaki. Kar pa je bilo med naprednjaki sposobnejših, so ali pomrli, ali bili ukričani od naprednjakov, dokler so ti odločevali v našem javnem življenju, ali pa so naravnost uskočili v tabor klerikalcev . . .

Večkrat se je začelo omenjati Masarykovo ime — ali vsaj načela, ki jih Masaryk zastopa, so se začela povdarjati tudi pri

nas potem, ko so vstopali absolventi praških visokih šol v praktično življenje.

To je bilo v prvih letih novega stoletja.

Vedno večja je bila sila klerikalizma, ki je napredoval na celi črti sistematično, in vedno manjša je bila odporna moč v t. zv. naprednjaških vrstah. Omenjeni absolventi, ki so jih takoj imenovali Masarykovce in na katere je zlasti klerikalni dnevnik „Slovenec“ skrbno pazil, so izprva bili mnenja, da je mogoče delovati vzporedno z naprednjaško stranko. Toda kmalu se jim je dokazalo, da je celo — tudi če stoje zunaj stranke — kooperacija s to stranko redkokedaj možna. Nič čudnega torej ni bilo, če so slovenski Masarykovci spoznali, da zanje ni prostora med slovenskimi liberalci — in da tudi ne bi bilo umestno, snovati in delati za kakšno novo, resnično napredno stranko, marveč da in njim odprta pot le v socialno demokracijo. Še dobro, da jim je to spoznanje prišlo zgodaj dovolj. Saj k „naprednjaški“ stranki jih ni vezalo mnogo; pravzaprav nič drugega, nego skupno nasprotstvo proti klerikalizmu. Vse drugo jih je od naprednjaške stranke bolj odbijalo, nego zanjo pridobivalo. Naprednjaški stranki ni bilo nikoli zato, da bi temeljila organizacija njenih pristašev na tem, da imajo enotno, enako svetovno naziranje. Ta stranka je bil slučajen, pisan konglomerat nasprotnikov klerikalizma in drugih narodnosti. (Teh poslednjih niti ne vselej — kakor tudi prvih ne dosledno.) Socialnega duha ni bilo v ti stranki niti trčice. Socialnemu vprašanju se je posmehovala. Politično delo ji je bila taborska fraza. Gojila je narodnostni fanatizem in radikalizem, šovinizem. Rada se je zibala v sanjah o mogočnem slovanstvu, o katerem nihče ni vedel, kaj in kako. Za narodno delo ni imela smisla. Filozofične podlage ji je nedostajalo že iz početkov. Uprizarjala je od časa do časa „farško gonjo“ — ni pa imela smisla za umstveno in nraštveno izpopolnjevanje svojih pristašev. V ekonomskem oziru je bila direktno reakcionarna. Izkratka in z eno besedo: ni našla, ni imela politične ideje za slovenski narod svoje dobe — kakor to konstatira lahko vsak, kdor pozna malo bližje naše javno življenje.

Naravno, da Masarykovcev na Slovenskem ni mogla združevati z naprednjaško stranko zgolj antiklerikalnost. Več jih je ločevalo, nego združevalo. Šli so narazen. Naprednjaki svojo pot v propad, Masarykovci — realisti — pa v socialno demokracijo, — naprej.

Drugače ni moglo biti. Pri nas imamo premalo meščanstva, da bi mogli obstojati dve različni antiklerikalni, napredni stranki. Tudi premlado je še to meščanstvo in premalo razvito. To je pokazal dokaj razločno tudi poskus, ki ga je napravila v najzadnji dobi t. zv. narodna radikalna struja.

Nasprotno pa imamo že precej razvito delavstvo, organizirano skoro samo v soc. dem. stranki. V dokaj jasnih konturah se že danes kaže, da je v ti stranki, edina prihodnost demokratičnega slovenskega življa. Slovencev nas do 95 % sodi takorekoč naravnost v proletariat. Veleposestnikov po češkem ali nemškem vzoru nimamo. Meščanstvo je v povojih — morda ga bo 3 %, ki se začenja čutiti. Industrije nimamo svoje takorekoč prav nič, in tudi podjetništvo je v tujih rokah. Merodajna sta torej mali kmet — tudi srednjih nimamo mnogo — in delavec iz fabrike. Med tema dvema pa je prav malo nasprotujočih si interesov; nekoliko več jih je, ki ju združujejo. In kar je najpoglavitejše: oba imata enega in istega skupnega sovražnika — veliki kapital in veliko podjetništvo. In ravno radi tega zopet ne more za trajno obveljati politika, kakršno vodi sedaj klerikalna stranka, ki hoče ustvariti pri nas nekako strogo agrarno organizacijo, stranko. Dvomim, da bi bil zadostna podlaga za tako agrarno stranko zgolj fakt, da je kmet lastnik in posestnik zemlje, ki jo ljubi in obdeluje. Velik je ta moment, a je premajhen, da bi mogel za trajno zabiti meje med kmeta in delavca na Slovenskem. In sicer tem manj bo to mogoče, čim tesneje se bomo vezali s svetom, z življenjem, ki naš obkroža in obdaja . . .

Spoznanje tega dejanskega položaja in smeri, v kateri pri nas razvoj gre, je dovedlo slovenske realiste, da so šli med socialne demokrate. Izprva so kooperirali z njimi; potem so se pa organizirali z njimi vred. In sicer vsi, kar jih je bilo.

Kooperacija se vidi zlasti v prvih letnikih socialne revije „Naši Zapiski“, ki so jo začeli izdajati, oziroma pisati, realisti in socialisti skupaj, sporazumno. Skromen je bil ta list — sedaj je v VII. letu in je komaj zlezal na dve tiskovni poli na mesec — a lahko brez bahanja naglašamo, da je imel mnogo vpliva na sočasno javno življenje na Slovenskem. Primerilo se je, da so spisali po ves letnik skoro le po dva — trije; toda tisti kritični časi so premagani. Beseda se baš radi tega dela tudi na Slovenskem glasi že mnogo odkriteje, svobodneje in pogumneje, nego se je pred 8. leti smelo govoriti.

Sedaj se je ta kooperacija izpremenila definitivno tako, da ni med delom realistov in socialistov nobene notranje razlike, vnanja pa le v toliko, da se realisti posvečajo zlasti znanstvenemu in izobraževalnemu delu, dočim drugi skrbijo tudi za agitatorično in propagatorično delo.

V „Naših Zapiskih“ je bilo priobčenih par člankov iz Masarykovih spisov. Iz Macharjevih pripovednih in poetičnih del je bilo tudi nekaj prevedenih. Izšla je v slovenskem prevodu tudi njegova „Magdalena“. Letos izide menda knjižica njegovih pripovednih spisov. O Masaryku samem pa razpravlja članek v letošnjih „Naših Zapiskih“, ki ga je spisal dr. Ferfolja, in sicer o njegovi praktični filozofiji.

Še na neki drugi struji je poznaten vpliv Masaryka kot učejaka in politika — na narodno-radikalni struji, ki se je spočela tudi v prvih letih novega stoletja med slovenskim dijaštvom na Dunaju in se potem razširila na druga mesta, koder so študirali slovenski akademiki, na Prago in Gradec. Da povem obkratkem: Kar je ta struja imela slabega, je kopirala večinoma po vzoru čeških radikalcev in narodnih socialcev, kar je bilo do brega, je posnela zlasti po spisih prof. Masaryka. In ravno s tem se je ta struja odlikovala, da je začela opozarjati našo javnost na način in pomen manjšinjskega dela in da je začela upoštevati važnost t. zv. drobnega dela ter da je sistematično začela se brigati za izobrazbo dijaštva in za njegov gmotni položaj. Tu je dosegala lepe uspehe. Vkolikor pa se je spuščala v politično vsakdanje delo, osobito potem, ko so začeli njeni absolventi vstopati v praktično politično življenje ter hoteli svoje cilje dosežati potom naprednjaške stranke — pa se je pokazalo, da je ves njen radikalizem zlasti v narodnem vprašanju osnovan na širokoustni frazi, ne pa na realnem delu. Nadejam se, menda opravičeno, da se popravi tudi v tem oziru in da se sedaj namdomesti, kar se je doslej zanemarjalo. To bi imelo tem večji pomen, ker ima ta struja doslej še vedno velik vpliv med dijaštvom — in tako utegne mogočno in odločilno vplivati na razvoj in izobrazbo bodoče generacije slovenske posvetne inteligence. V tem oziru jim pa moram želeti: Več Masarykovega duha!

Popravek.

V članku dr. Prijatelja: „O Ilirizmu“ naj se čita na strani 240, al. 5: . . . *Matičnega blagajnika drja. Detele, Pegam in Lambergar*, ki ga je naša Matica že enkrat izdala. Dva kulturna zavoda dveli narodov se napneta in porodi se ne miš, ampak že davno porojena miška. Fej, . . .

Pregled.

Literarni.

Bela krizantema. Napisal Ivan Cankar. Cena broš. K 1'60, eleg. vez. K 2'60.

Svojim recenzentom jo je posvetil. Da, ti recenzentje! Jonathan Swift pravi nekje, da ima kritik čisto oko kot mikroskop: vse vidi, secira do atomov, toda celote ne opazi. In proti takim kritikom — bolje kritikastrom — se je vrgel Cankar.

Svobodo umetniku, popolno svobodo — pri nas se tega seveda še ne prizna — poet, pisatelj, umetnik sploh je v svojem vstvarjanju anarhist; on ne pozna postav, le nekaj je, čemur se pokori in to je v njem samem, njegov kategorični imperativ: dati sebe samega . . . Čim elementarnejša je ta sila, čim brezobzirnejše se ji pokori, tem večji je umetnik.

„Besedovali ste namreč in besedovali ter se niste domislili, da naj kritik govori občinstvu, ne pa umetniku.“ Velika resnica je v teh besedah; umetnik je kot Bog-Narava: on vstvarja in kritik je svečenik kulta umetnosti; ta ne postavlja bogov po svoji volji in jih ne meče z Olimpa, če se zljubi njemu. Kot ni mogoče umetnik brez popolne ljubezni do umetnosti, tako ni mogoče niti kritik — kvečjemu dogmatik, glakopec. Globoka ljubezen rodi globoko spoznanje, plamen, življenje.

Kar je resnično umetniškega, ne izgine, obdrži se samo; v umotvoru je moč, ki se upira tisočletjem — kritikaster ga zamaže morda za dolgo dobo, toda čas gotovo izpere nesnago in sijaj je tem večji — Šekspirjeve tekste so „popravljali“ in prirajali za salone, za dame; kajti veliki dramatik je bil za aristokracijo in klasične poete preveč „neofesan“, „grob“, a kdo se jih spominja sedaj teh emendatorjev — in Shakespeare je še vedno le eden. In še nekaj je, kar odlikuje Cankarjeve recenzente — najprej zahtevajo krstni list, dokumente in potem šele delo — to je sicer navada v vsakdanjem življenju, toda v umetnosti ne velja. Cankar omenja Heineja, ki je na „na cesti med Jenom in Weimarjem česplje klatil“, Ketteja, ki si je „sam čevlje snažil, ker ga je bilo

sram raztrganih podplatov“, — naj dodam sam še bolj drastičen primer: François Villon je bil obsojen na vešala, ker je s tovariši kradel po pariški okolici, da si potolazi glad, in vendar je pel pesmi, ki jih nima celo sodobno stoletje njegovo (XV.) lepših, pesmi, ki so postale narodne, in gladnemu študentu Villonu ne segajo poeti à la Boileau, diktator francoske dvorne, klasične poetike, niti do kolen.

V Krizantemi se vrste najrazličnejši tipi pedantskih recenzentov.

«Seveda vem, da so njegovi verzi plesnive fraze, ampak on je naš pristaš!» Primerov za to ni treba navajati, pogledajte v naše dnevnike! Pred nami je cel kaleidoskop. Bela krizantema je odprto pismo slovenskim „recenzentom“ in kritiki naj bi imeli drobno knjižico vedno pred seboj na pisalni mizi — bilo bi manj polomljenih peres — „più di liquido e meno di spuma,“ kot pravi Sacchetti — več tekočine in manj pene.

Morda je Cankar tupatan preveč oseben, kar zazveni kot diskord; toda krizantema je glas ogorčene duše, je nekaj resničnega in to je dovolj.

Kdo ni slišal o njih, o „narodnih idealih“. Mnogo je bilo pridig, toda vse to je bila večinoma poza; Cankarjev «rodoljub» ni fikcija in tega naj bi posnemal on večni upornik — e da, potem bi bilo prav filistejem: napolitnice domovini, stavbo na gnojišče in kultura je naša — kaj neprijeten vonj?!

«Nikar ne hodi med pismarje in farizeje, med učenjake in modrijane; nikar ne hodi mednje, da te ne pohujšajo! Bodi klas na polju, cvet na vrtu, javor v gozdu! . . .» Eden najresničnejših izrekov v celem delu: umetnost ni analiza — sintetik je umetnik — razum in čuvstvo, logika in fantazija ali znanost in umetnost. Vziveti se, vzljubiti predmet, naravo, biti z njo eno; bodi «javor v gozdu!» . . . Το πᾶν. Navajati posamezne citate nima smisla; koliko praznih in nepotrebnih besed, bi rekel Cankar. Omeniti je treba prekrasno novelistično obdelano zgodbo o pitonu, ki je imel prečudno ime Publikum. Ukrotili so ga, omamili,

da je pozabil na svojo moč, komedi-jantka si ga je pred gledalci ovila krog telesa, čisto mehanično; ona, da služi denar, a piton si ni bil svest svoje sile, dresiran je bil; komedi-jantka ni slutila v njem ničesar, pitonu je bilo dekle mrtva stvar, toda enkrat je prišlo: piton se je zganil, kot da si je zazelel svobode, začel se je ovijati tesneje krog človeškega telesa, moč je vstala in kačo so morali razsekati, da so rešili komedi-jantko. Da li se zave kdaj tudi naš Publikum? . . .

Cankar gleda ljudi kot Cankar in bogvaruj, da bi jih tako kot mu dik-tirajo razni „recenzente“ — v tem lastnem individualnem gledanju in v sili, s katero vdahne svojemu umotvoru resničnost in življenje, je vrednost umetnikova.

In brezdomovinstvo so očitali Cankarju, ker je rušil posvečene idole, ker ni priznal velikih duhovnov, ker je šel svojo pot. Če so izgubili okosteneli pismarji svojo avtoriteto vsled Cankarja, je to le dokaz, da ni bilo pri njih moči, življenja; kar je padlo, ni bilo vredno, da živi dalje — struggle for life, boj za življenje povsod, proč z maliki! To, kar pomeni pri nas izraz Cankarjanstvo, ne zasluži tega imena.

Cankarjanec si, alias: podiraš in se cinično smeješ, nimaš idealov, tvoj poslednji cilj je podrtija, brezdomovinstvo — ne, to ni Cankarjevo: „ljubil sem te (domovino namreč) s spoznanjem; videl sem te vso, v nadlogah in grehih, v sramoti in znotah, v ponižanju in bridkosti; zato sem z žalostjo in srdom v srcu ljubil tvojo oskrunjeno lepoto, ljubil jo stokrat globlje in stokrat višje od vseh tvojih trubadurjev. To se sliši kot znameniti Cowperjev verz — England, with all thy faults I love thee still — Angleška, kljub napakam, ki jih imaš, jaz te ljubim vedno . . .

Ste mu morda zamerili, ker vam je pokazal osirotelega bogataša, ki je pustil v prodajalni poslednje bankovce, da bi dobival do smrti vsak dan najlepšo belo krizantemo, in ki je zmrznil kot capin pred cerkvenimi vrati z redko cvetico na prsih — naša kultura, disharmonija naše psihe, berač in bela krizantema — poza . . . Delo, prepород, «da na-počī zarja tistega dne, ko naša kul-

tura ne bo več krizantema siroma-kova, temveč bogatstvo bogatega» —

Ne oziraje se na to, kako kdo sodi avtorja drugače, hvaležni mu moramo biti za krizantemo, ker je to prvi energični protest proti go-batiziranju kritikastrov, proti go-bavemu aleksandrinstvu — roke proč od umotvorov, trgovci v hramu umetnosti; umetnik je svoboden . . .

Na beli krizantemi, ki bo „bo-gatstvo bogatega“; pa ostane listič in memori m Cankar . . . —al—

Tad. Stan. Grabowski, Najnowsza historia literatur poladniowo, słowiańskich i działałność prof. M. Murki. Sprawozdanie krytyczne. Napisał — —. Kraków. G. Gebethner i spółka. 1910.

— —, S. S. Bobczew, historyk, publicysta i słowianofil bułgarski. Szkie historyczno-literacki. Z powodu zjazdów słowiańskich w Sofii. V Krakowie l. 1910. Księgarnia G. Gebethnera i spółki. Str. 55.

Polemika.

V „Omladini“ (VII. 64.) se je g. I. A. Glonar ovekovečil z naslednjo notico: „Naši Zapiski“ so se na dvakraten, odločen poziv vendar oglasili s „Polemiko“ (1910, str. 126—127). Poziv je bil sicer res odločen, pa vendar potreben, ker ima uredništvo „N. Z.“ tako trdo kožo, da jo treba ščegetati z vilami in ne s pavovim peresom. In še sedaj igra Dr. D. v polemiki užaljenega gentelmana, ki bi tak poziv najrajši ignoriral. O, da bi bil to storil! Tak način odgovaranja je najpreprostejši, najcenejši in najvarnejši. Tako pa je dr. D. s svojo polemiko sam dokazal, da je pavšalno obsodil prevod Drtinovega dela, na podlagi sodbe, ki si jo je ustvaril ob prvih 12 straneh (knjiga jih ima 387), dokazal je pa obenem tudi, da ostalih 375 strani niti prelistal ni. Sicer bi bil moral izvedeti, da je vse svoje robantanje (javno in zasebno) naslovil na krivo adresu. Tako je njegova ocena značilen primer kritike, pisane brez sledu literarne vestnosti in brez sledu kake najprimitivnejše, najburžoaznejše poštenosti.

Po nepotrebem in po krivici se je dr. D. obregnil tudi ob našo strujo. Če poslej ne bomo več govorili o literarnih rokovnjačih, ampak o literarnih

„demokratih“, bodo tega krivi predvsem „Naši Zapiski“ in njih „pavšalni“ urednik, preblagorodni gospod dr. Dermota.*

— Argumenti so uprav radikalni: osebno zaletavanje, ki naj bi bilo duhovito in ki naj bi zadelo, pa je le — pusto zmerjanje!

Da bo prepira za vselej konec, ponovim na kratko, da so „N. Z.“ lani (str. 261) pisali: slovenski prevod Drtinovega miselnega razvoja je semtertja napačen. Strani in vrst, kjer so tičale očitane napake, niso našli, ker je bilo nepotrebno.

G. Glonar je mislil, da je to potrebno, — tembolj, ker se mu je zdel prevod bržkone vzoren. Pozval je v „Omladini“ naš list, naj se mu dokažejo napake. Ta poziv je bil tako nepodoben, da v listu ni bilo treba reagirati nanj. Temmanj, ker menda tudi na Slovenskem ne vladajo več časi, da bi se slovniški in podobni drobni pogrški, če se očitajo komu, morali še posebej dokazovati z rdečim svinčnikom! In potem: ako mi kdo očita napako, se najpreje prepričam sam, če jo imam ali ne; nato morem odgovarjati šele, ali je očitanje opravičeno ali ne.

V resnici so pogrški v prevodu Drtinovega dela takšni, da jih lahko najde vsak, kdor primerja original s prestavo; da, še celo brez primerjanja z originalom, se dajo lahko konstatirati: kajti znano je, da Drtina ni pisal nesmislov, v prevodu pa so tiskani.

Ali se je g. Glonar potem šel prepričati v knjigo, ne vemo; toda vemo, da je napake trdovratno tajil tudi pozneje, nas pa zmerjal. Ker pa je obenem trdil, da smo pavšalno obdolževali, zahrbtno krepeljili in literarno rokavnjačili, smo mu na str. 126 t. l. nazorno predočili nekaj primerov, s katerimi smo dokazali že s prvih 12 strani prevoda da je bilo očitanje „Naših Zapiskov“ opravičeno. Prepričani smo bili, da smo ustregli gospodu, ker smo storili, kar je terjal od nas.

Toda mož zopet ni bil zadovoljen. Na naš pozitivni dokaz je prišel z — „odgovorom“, ki smo ga ponatisnili uvodoma. Svojega pogorišča ni rešil z njim. Sedaj, ko že pol leta taji napake slovenskega prevoda Drtinovega dela, bi se rad izmuznil, češ, saj on ni prevajal tiste partije, iz katere smo mu navedli fatalne primere! Tudi ured-

ništvo „Omladine“ mu pritrkava pod črto. In potem pristopi še g. V. M. Zalar, ki je prevajal začetek, in — se slovesno odpoveduje sleherni odgovornosti za svoj prevod, češ, popravljaj so mu ga ljudje, češ čine popolnoma neveščiči. Situacija postaja komična: G. Zalar je prevajal, pa noče za prevod odgovarjati; g. Glonar je sam podpisan na naslovni strani, da je on poslovenil Drtinovo delo, pa se tudi dela, kakor da ga ne zadeva odgovornost za knjigo; kdo so bili tisti prevajalci, ki so upletli v prevod veneč pogrškov, nam nihče ne razodene: — kdo je tedaj pravzaprav odgovoren za ta prevod? za ta avtorizirani prevod? Išče se Urša Plut — išče se odgovorni prevajalec Drtinovega Miselnega razvoja! . . .

Postopanje je sicer kuriozno, ampak v resnici ni niti varno, niti previdno; kajti „N. Zapiskov“ prevajalec končno posebno ne briga, ker so očitali le, da je prevod pogršen; niso mogli vedeti — kar se je sedaj izkazalo — da se pogrša tudi odgovorni prevajalec. . . . Prevajalca ni, g. Glonar je pa vendar podpisan, da je on poslovenil. . . .

Še nekaj je treba pibiti: trditve, ki si jo upa zapisati g. Glonar v zadnji „Omladini“, češ, da sem prečital samo 12 strani 387 strani obsegajoče knjige, vključno temu pa dokazoval, da je prevod pomankljiv. To je zavijanje dejstev, ki si ga privoščič g. Glonar zato, ker vidi, da mi s stvarnimi argumenti ne more blizu! Naštejem mu celo serijo pogrškov iz prevoda, na kojega čelu je podpisan samo on, in pravim, da so ti pogrški iz prvih 12 strani in da mi to zadošča za utemeljitev izpodbijanega očitanja; zato da ne navajam še drugih pogrškov, tudi ne slovniških. Pa ti nastopi mož s trditvijo, da iz tega sledi, da ostalih 375 strani še prelistal nisem! Ker se mu vsi argumenti njegovega zagovora secedijo med prsti, si pogumno pomaga z rabulistikom. Pa niti to ga ne spravi na površje; kajti pogrški slovenskega prevoda Drtinovega dela so takšni, da jih otipleš lahko tudi brez primerjanja z originalom. Sicer pa jih priznava tudi g. V. M. Zalar v cit. „Omladini“.

Vsled tega padejo dedukcije g. Glonarja glede „Naših Zapiskov“ v vodo.

Dr. D.

RAZPRAVE

VII. rednega zbora jugosl. soc. dem. stranke v Avstriji. Stenografični zapisnik. Cena 60 vin. — Prvikrat je izdala jugoslovanska soc. dem. stranka v Avstriji stenografični zapisnik svojega strankarskega zbora. Zanimiv je in vreden, da se ga pazno čita. Dobi se pri: „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

„KATOLIŠKO SVETOVNO NAZIRANJE IN SVOBODNA ZNANOST.“

Napisal dr. L. Wahrmond. Cena 70 v. Te znamenite brosure, ki je toliko prahu vzbudila v avstrijski javnosti, ima „Del. tiskovna družba v Ljubljani“ še nekaj v zalogi, zato opozarja iznova, naj si jo omislijo tisti, ki se zanimajo za ta eminentno važni predmet.

Drama Prešernovega duševnega življenja.

Spisal dr. Ivan Prijatelj. — Cena 40 vin.

Prešernov spomenik

Uredil dr. Ivan Prijatelj. Cena 80 vin. — Ti dve knjižici, ki so jih izdali v Prešernovo proslavo „Naši Zapiski“ l. 1905. se nahajata še v zalogi „Delavske tiskovne družbe v Ljubljani“, opozarjamo vse one, ki bi si jih radi nabavili.

Magdalena

Spisal I. S. Machar. Preložil dr. Anton Dermota. Cena 2 K.

NARODNO VPRAŠANJE IN SLOVERCI.

Napisal Etbin Kristan. — Cena 24 vinarjev. — Dobi se pri „Delavski tiskovni družbi v Ljubljani“.

„RDEČI PRAPOR“

Osrednje glasilo Jugosl. socialne demokracije. Izhaja v Ljubljani vsak torek, četrtek in soboto. Cena mu je 14 K za celo leto, 7 K za pol leta, 3 K 50 v, za četrt leta in mesečno 1 K 20 v. Prinaša zelo zanimivo vsebino in je najboljši pisani slovenski politični list.

Knjigarna L. Schwentner, Ljubljana

Prešernova ulica št. 3

priporoča nastopne novosti svoje založbe:

Cankar I.: Kurent. Starodavna povest. Broš. K 1:50, vez. K 2:80, po pošti 10 v več. Ta povest je slika stoletnega trpina-veseljaka slovenskega naroda. Odlikuje se po posebnem jeziku del čudovitega domačega kolorita, tudi slog je nekaj izrednega, ne sicer cankarjevsko briljanten, a vendar tako lep, da enako lepega ne piše noben naših pisateljev. Trije sonetje na koncu povesti so tako-rekoč njen magistrale.

Cankar I.: Hlapci. Drama v 4 aktih. Broš. K 2:—, po pošti 10 v več. V drami je pisatelj v jarko luč postavil aktualno, socialno in kulturno vprašanje, ki mora zanimati vsakogar, kdor smatra šolo in učiteljstvo za faktor, ki bo pred vsemi odločeval o usodi našega naroda. Ni to navadna politična senzacijska drama, preračunjena za efemerni efekt, ampak stvar, ki pretrese učitelja, da se nad njo zamisli in premišljuje.

Milčinski Fr.: Igračke. Broš. K 2:—, vez. K 3:—, po pošti 20 v več. Zbirka ljubeznivih humoresk in satiričnih črtic zlasti uradniškega, posebno sodniškega življenja. Semtertja zazveni trpka ironija in marsikateri občutni udarec pade na justico in njene služabnike. Posebno prijetno dé čitatelju čut za socialno pravičnost, ki se v obili meri razodeva v teh navidezno „nedolžnih“ črticah.

Trdina I.: Zbrani spisi. VI. in VII. knjiga. Broš. à K 2:50, vez. à K 3:70, po pošti 20 v več. Tudi te dve knjigi prinašata celo vrsto doslej še ne priobčenih pripovednih spisov. Njih vrednost vnovič povdarjati, bi bilo pač odveč, saj o tem je že vsakdo prepričan, da ga ni med našimi inteligenti, ki bi bil tako spoznal in obenem tako prav razamel življenje našega naroda na Dolenjskem kakor Trdina. S tema knjigama pa zakladnica njegove literarne zapuščine še nikakor ni izčrpana. Še marsikak biser se bo dal iz nje izkopati.

Kersnik Janko: Zbrani spisi. V. zvezek. Broš. K 5:—, v platno vezan K 6:—, v polfrancoski vezbi K 7:—, po pošti 30 v več. V tem zvezku, obsegajočem dva snopiča, so priobčene pisateljeve poezije ter literarni in politično-polemični spisi. Urednik dr. Prijatelj jim je prideljal potrebni obširni komentar, ki sedanji generaciji prinaša mnogo novega in pojasnjuje marsikatero temno zadevo iz našega polpreteklega političnega in kulturnega življenja.

Založništvo L. Schwentner vabi nadalje na naročbo:

Novih Akordov, ki so se s svojim devetim letnikom preustrojili v glasbeno revijo na ta način, da prinašajo razen skladb v dosedanjem številu tudi prilogo glasbeno-literarne vsebine. Nihče ne more tajiti, da se s tem zadošča le živi potrebi, ki jo čutijo vsi muzikalni krogi. **Cena za vse leto K 10, za pol leta 5 K, posamezni zvezki po 2 K.**